YADNAMA
یادنامە

ئامانجمان لە دەرکردنی ئەم بڵاوکراوەیە نوسینەوەی ڕوی ڕاستی ڕوداو و یادنامەکانە، بە مەبەستی سود گەیاندن بە مێژوی دێرینەی گەل و نیشتمانەکەما ن، بەڵام بێجگە لە سەروتار، هەر بابەت و نوسین و هەواڵێک، کە بڵاو ئەکرێتەوە، سەرپەرشتیاری ئەم بڵاوکراوەیە لێی بەرپرسیار نیە.

ژمارە ٢٤ی نیسانی ٢٠٢١ — بڵاوکراوەیەکی گشتی ئەلکترۆنیە، مانگی جارێ دەرئەچێ — No.24, April 2021

بە جینۆساید ناساندنی کەیسی ئەنفال

یادنامە

ئەنفاڵ ئەو کارەساتە گەورەیە بو کە ناکرێ وەک دۆسیەی نەتەوەک تەنها وەک چەمکی قوربانی ببینرێت یان لە ئاستی عێراق و وڵاتانی ناوچە ، بەڵکو دۆسیەی ئەنفاڵ وەک جینوسایدکردنی (کە دەتوانین بڵێن تەنها مرۆیی نەبوە بەڵکو ژینگەیی و ئابوریش بوە) دەبێت وەک جینۆسایدکردنی مرۆیی و ژینگەیی ببرێتە ئاستی جیهان و تاوانە گەورەکانی مرۆڤایەتی ، لەم ڕووەوە بە پێ ی پیوەندانگە جیهانیەکان بۆ تاوان دەبێت بچێتە سەر مێزی نەتەوە یەکگرتوەکان و بە فەرمی بە تاوانی دەرهەق بە مرۆڤایەتی بناسرێت .

بۆ ئەم بەجینۆساید ناساندنەی دۆسیەی ئەنفال دەبێت لایەنی بەرپرس و حکومەتی هەرێم لیژنەیەکی پسپۆر ڕابسپێرێ تا بتوانێت ئەم دۆسیەیە لە بازنەی یادکردنەوە و قوربانیدانەوە گەورەتر بکات بۆ بە جیهانی کردنی جینۆسایدی نەتەوەیەکی بی بەرگری و تاوانەکان . لەم چوارچێوەیەدا بازنەکەی گەورەتر بکرێت و لە لۆکاڵی دەربچێ و بچێتە ناو دۆسیە و ڕەفەی دۆسیەکانی تاوانە گەورەکانی مرۆڤایەتی.

ئەمڕۆ ١٢٣ ساڵ تێپەڕدەبێت بەسەر دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەناوی ڕۆژنامەی کوردستان، کە یەکەم ژمارەی لە ٢٢ی نیسانی ١٨٩٨ لەلایەن میقداد مدحەت بەدرخان و جەلادەت بەدرخان لە قاهیرەی میسر چاپ کرا.

دەستپێکی بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی کوردستان وەک خەباتێکی نەتەوەیی و ڕۆشنبیری دادەنرێت.

ڕۆژنامەی کوردستان لەنێوان ساڵانی ١٨٩٨ تا ١٩٠٢، ٣١ ژمارەی لە چەند شوێنێکی جیاواز لێ دەرکرا، هاوکات پەرلەمانی کوردستانیش لە دوایین کۆبوونەوەیدا بەرەسمی ٢٢ی نیسانی بە ڕۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی ناساند.

ئەنجوم یامولکی.. ل ٤

مفاوەزاتی بەری کوردستانی ـ بەعس ١٩٩١.. ل ٧

چەند سەرنجێك سەبارەت بە نەخشەی کوردستان .. ل ١٠

قازی محەمەد لە یادەوەری
سەرکەوتن و شکستی ئێمەدا.. ل ١٨

بەسەرکردنەوەی هونەرمەندان
(محەمەد ساڵح ڕۆستەم زادە).. ل ٢٢

ئەحمەد ئاڵتان، نووسەری گەورەی تورک لە ٢٠٢١/٤/١٥ ئازادکرا

نامە کاریگەرەکەیت بینیوە لەزیندانەوە نوسیبووی؟

برا و خۆشکەکانم. کوردەکان. من تورکێکم.

من لەسەر دین، کلتور و دابونەریتی ئەم وڵاتە گەورە بووم.

لە ئامێزی ئەم خاکەدا لە دایک بووم، لە خاکی ئەنادوڵ و میزۆپۆتامیادا گەورە بووم.

بە ڕێژەیەکی کەمیش بێت، بەرهەمەکانی جیهان، وەک بەرهەمی فەرەنسی، ئەڵمانی و ئینگلیزیم بۆ سەر زمانەکەم وەرگێڕاند.

من نووسەرێکم کە بەرهەمەکانم لە لایەن ڕۆشنبیر، کەسایەتی، مافپەروەر، سیاسەتمەدار و نووسەرەکان و گرووپە جیاوازەکانەوە دەخوێندرێتەوە.

ئەردۆگان منی دەستگیر کردووە. منی زیندانی کردووە.

سزای هەتا هەتایی بەسەر مندا سەپاندووە. بە خەیاڵمدا نایەت.

تا ڕۆژگاری ئەمڕۆ نەترساوم.

گەر بزانم دەشمرم، لە ئەردۆگان ناترسم.

ئەردۆگان... دیکتاتۆرێک خاوەنی چی بێت، ئەویش خاوەنی هەمان شتە. خاوەنی مێشکێکی هەژارە.

ئەو بە پارە و ترساندنەوە، هەموو لێبووکەکانی دەوروبەری کڕیوە.

بە ئەردۆگان ناوێرم بەڵام.. ئەردۆگان ناتوانێت بۆچوون و هزری من بکڕێت.

لە تورکیادا دوو پیاو و ژنێک هەن، کە مێشکیان بە پارە ناکڕدرێت.

یەکەمیان، سەلاحەدین دەمیرتاش دووەم، من، سێیەمیش، فیگەن یوکسەکداغە.

بەزەییم بە ئەردۆگاندا دێتەوە. خاوەن مێشکێکی هەژار و دیکتاتۆرێکی سەرکوتکەرە. وادەزانێت گەر من لە ژوورەوە بەند بکات. دەمترسێنێت!

وادەزانێت دەتوانێت بێدەنگم بکات. مێژووی جیهان یادی کەسانی وەک ویلیام شکسپیر بە بەرهەمەکانیانەوە دەکاتەوە.

ئەگەر پرسیاری ئەوە بکرێت، لە سەردەمی ویلیام شکسپیر کێ پاشا بوو؟، ڕەنگە کەس بیری نەمابێت.

ڕۆژێک دێت کەس نازانێت ئەردۆگان کێ بووە و کەس نایناسێت.

مرۆڤەکان چۆن یادی شکسپیرەکان دەکەنەوە، ئاوا یادی منیش دەکەنەوە. بیست و دوو ساڵ لەمەوبەر، لە کادی کۆی، چووم بۆ دوکانێکی بەرگ دوورین.

دانیشتم، ویستم ژمارەیەک پانتۆڵ بەدوورین بدەم.

بەرگ درووکە درێژی منی دەپێوا.

لەو کاتەدا سێ گەنج هاتنە ژوورەوە.

دانەیەکیان خەڵکی ڕیزە، دانەیەک خەڵکی ئامەد و دانەیەکیان خەڵکی دەرسیم بوو.

تەمەنیان لە نێوان پازدە بۆ شازدەساڵ دەبوو. لە سێ شاری جیاوازدا، لە دایک ببوون. لە هەمان یانەی وەرزشیدا یارییان دەکرد.

بەرگ درووکە بەدەم وەرگرتنی درێژی من، بەسەر پێوە، قسەی لەگەڵ گەنجەکاندا دەکرد. کاتێک ئیشی بە من تەواو بوو، بە گەنجەکانی گوت، فەرموون چیتان دەوێت.

گەنجەکان داوای جلێکی وەک ئینتەر میلانی ئیتاڵیان کرد، بۆ خولی تۆپی پێ. داوای ڕەنگی زەرد و سوور و سەوزیان کرد.

بەرگ درووکە بەسەریاندا هاواری کرد وتی، بۆ ئێوە تیرۆریستن.

وتی، زوو ون بن، ئەگینا پۆلیس بانگ دەکەم.

منداڵەکان چوون و بەرگ درووکە جوێنی بە دایکیان دا.

من شەرمم کرد. نەمدەزانی سەیری کوێ بکەم.

کەچی ئەو شەرمی نەکرد، سەیری منی کرد و وتی، ئەحمەد بەگ تۆخوا هەقم نییە؟ وتم هەقی چی؟ باسی چی دەکەی؟

وتی ڕەنگی سەوز و سوور و زەرد، لە وڵاتەکەمان قەدەغەیە.
وتم بۆچی؟ وتی ئەمانە ڕەنگی کوردن.
ئەو ڕەنگانە نیشانەی جوداخوازین. پرتە و بۆڵەم لەگەڵی نەکرد.
بە جوانی وتم: جارێکی دی نایەمەوە بۆ لات.
چوومە دەرەوە و جارێکی دی نەچوومەوە بۆ ئەوێ.
بەڵام ڕەفتاری ئەو بەرگ درووەم لەگەڵ ئەو گەنجانە لەبیرنەچووە.
من تورکم، بەڵام ئەو ڕۆژە تورک بوون، بوو بە شەرمێک بۆ من.
کوردەکان لە ترسی ئەوەی، وەک تیرۆریست نەبیندرێن.
لە ترسی ئەوەی وەک خائـین لەقەڵەم نەدرێن
دەڵێن، من خەڵکی وانم. من خەڵکی سیڤەرەک، خەڵکی بینگۆلم، خەڵکی قارسم. من لە دوورەوە هاتووم، خەڵکی هەکاریم، من خەڵکی مێردینم. دەڵێن من خەڵکی ئـورفام.
ناوێرن بڵێن من کوردم. دەڵێن من دیاربەکریم.
باسی کورد بوونی خۆیان ناکەن. لەگەڵ ئەوەش کە کوردن.
بەڵام لە تورکیا برای کوردم هەن. من خاوەنی دۆستی گیان بە گیانی کوردم. برای کوردی موسوڵمانم هەیە.
لەم وڵاتەدا دۆستی کوردی شۆڕشگێڕ و چەپم هەیە. ئـێمە برای کوردمان هەیە، کە لە هەمان مزگەوتدا بەیەکەوە نوێژ دەکەین.
لە هەمان شوێندا خۆپیشاندان دەکەین. لەیەک شوێندا کار دەکەین.
بەیەکەوە ئارەق دەخۆینەوە. بەیەکەوە زەماوەند دەکەین و هەڵدەپەڕین. بەیەکەوە چا دەخۆینەوە و باسی ئەملا و ئەولا دەکەین.
ئایا دەزانین هەشتا لە سەدی کورد، لایەنگری هەدەپەن؟
ئەوانەی کە ئـێوە هەموو کاتێک بە بێ شەرمی دەڵێن کوردە پەکەکەیی و تیرۆرسیتەکان، لە کاتێکدا کە تیرۆریست نین، بەڵام چەکیان هەڵگرتووە. ئـێوە وەک تورکێک دژیان دەوەستنەوە.
هەر لەبەرئەوەی، تەنیا کوردن، کردەوەی نەژادپەرستی لە دژیان دەکەن. ئەوان کوردی هەدەپەیین. ئەوان برای ئـێمەن.
ئەوان ئەو برایەی ئـێمەن، کە بە کلتوری خۆیان ئەم وڵاتە دەوڵەمەند دەکەن.
بە گۆرانیەکانیان دڵخۆشمان دەکەن.
بە خواردنەکانیان تێرمان دەکەن.
بە زمانەکەیان لە زەماوەندەکانماندا گۆرانی دەڵێن.
لە شەوە خۆشەکاندا دڵخۆشی دەهێننە ماڵەکانمان.
ئەوان برای بەم شێوەیەی ئـێمەن. من وەک تورکێک.
بەهۆی ئەو زوڵمەی کە لە کوردەکانی دەکەین، شەرم لەخۆم دەکەمەوە، کە تورکم. لە دەرسیم لە سەرەتای دروستکردنی کۆماری تورکیا، ئەوان ڕەت دەکرێنەوە. هەوڵی لەناوبردنی زمانی کوردەکانمان دا .
گاڵتەمان بە دابونەریتیان کرد. گاڵتەمان بە شێوەی ئەوان کرد.
لە زینداڕی دیاربەکر، ئەوانمان ئەشکەنجەدا.
گوندەکانی ئەوانمان بوردومان کرد.
موسا عەنتەرەکانیان، وەدات ئایدنەکانیان و موراد بولدانەکانیانتان کوشت. یەلماز گونای و ئەحمەد کایاتان لە وڵات وەدەرنا .
حەفتا و پێنج ساڵ ناوی کوردیتان، لە منداڵی کورد قەدەغە کرد.
گوێگرتن لە موزیکی کوردیتان تا ساڵی دوو هەزار قەدەغە کرد.
بە دەیان کەس، کە قاتیلەکانیان دەوڵەتە، وەک ئەوەی قاتیل نادیار بن، کوژران.
لە ڕوبۆسکی بە فڕۆکەی F16 ، سی و پێنج کوردتان کوشت.
نوێنەری خەڵکتان دەستگیرکرد.
لە بری وان، قەیومتان لە شارەوانیەکانیان دامەزراند.
دەمیرتاش و یوکسەکداغی سەرۆکی سیاسیتان زیندانی کرد.
ئەو کوردانە برای ئـێمەن. مێژوو بەرامبەر ئەو کردەوانەی، کە لە بەرامبەر کورد ئەنجامتان دا ، شەرم دەکاتەوە.
بەڵام ئـێمە بەرامبەر کردەوەکانمان شەرممان نەکرد.
ئـێمە چیمان لەم کوردانە دەوێت؟ ئەوان برای ئـێمەن.
لەگەڵ ڕێزمدا
نووسینەکەم لە ناو زینداندا ئەحمەد ئاڵتان

لە ئـینگلیزیەوە سوهاد عەبدوڵڵا

"ئەنجوم یامولکی"

ئەو ژنەی بۆ یەکەمین جار لە تورکیا کۆمەڵەی ژنانی کوردی دامەزراند خەڵکی سلێمانی بوو..

ئامادەکردنی: داناز عەبدولڕەحمان

لە کۆمەڵگەی کوردیدا ژنان لە پرسی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیدا ڕۆڵی گرنگ و سەنگیان بینیوە و لە ناو کەسانی گرنگ لە مێژوودا جێگەیان گرتووە.

یەکێک لەو ژنە کوردانەی کە مێژو ناتوانێت لەیادی بکات خاتوو ئەنجوم یامولکییە کە چالاکوانی مافەکانی ژنانە و لە بزووتنەوە نەتەوەییەکاندا بە شێوازێکی مۆدێرن لە ساڵی 1919 لە ئیستەنبوول بە سەرۆکایەتی ئەنجوم یامولکی "کۆمەڵەی ژنانی کورد"ی دامەزراندوە لێکۆڵینەوەی لەسەر ماف و ئازادییەکانی ژنانی کورد لە کۆمەڵگەدا کردوە.نوسەرە تورکەکان دەڵێن یامولکی هێمایە لە مێژووی کورد.بۆیە یامولکی یەکەم کەسە لە ڕۆژهەڵاتی ناوین کە باسی ماف و ئازادییەکانی ژنان بکات . ئەو کۆمەڵگای ژنانی کوردی دامەزراند ڕۆڵی ئەنجوم یامولکی لە مێژووی کورددا گرنگە.

خاتوو ئەنجوم "ئەسما خان"

یامولکی ساڵی 1895 لە شاری سلێمانی لەگەڕەکی سابونکەران لەدایکبووە، کچی مستەفا یامولکی پاشا بووە، پاشای باوکی زۆر هاوکار و ئاریکاری بووە بۆیە هەمیشە پاڵپشتی بوو بۆ داواکردنی مافی ژنانی نەتەوەیی گەلی کورد..

خاتوو ئەنجوم کچە ناوەنجی (مستەفا یامولکی)یە و باوکی هەمیشە دەبێتە پاڵپشت و یاریدەدەری لە زۆربەی کار و چالاکییەکانیدا کۆمەک و یارمەتیدەری دەبێت..

لە ساڵی ١٩١٩ز کاتێک (کۆمەڵەی ژنانی کورد)لە ئەستەنبوڵ دادەمەزرێت.

ئەنجوم یامولکی دەبێت بە سەرۆکی کۆمەڵەکە و کاریگەرییەکی تەواوی لەبرەودانی کۆمەڵە و دەستەبەرکردنی مافی ژناندا هەبووە لەسەر دەستی ئەو کۆمەڵەکە بەرەوپێش دەچێت.

شتێک لەم ژنەدا زۆر سەرەنجراکێش بووە لەگەڵ ئەوەی زمانزانێکی باش بووە لەکاتی وتاردان و قسەکردندا زۆر ئازایەنە لێدوانی داوە بۆیە وتاربێژێکی کەم وێنە و ئافرەتێکی بەویقار و زرنگ بوو بۆیە بوو بە ناوێکی دیار و ناسراو خەڵکی لەبەر هۆشیاری و زیرەکی و ئازایەتی خۆشیان دەویست..

ئەنجوم یامولکی یەکێک لەو ژنانە بوو کە لە مەیانی سولتان حەمید قسەی کرد و ڕایگەیاند

"پێویستە ژنانی کورد بۆ زیهنیەتی مۆدێرن کار بکەن و هەموو ژنان بە بێ جیاوازی ڕەگەز، زمان و ئایین خاوەنداری لەو تێکۆشانە بکەن "

ئەو هەوڵ و تێکۆشانێکی زۆری دا هەتا ئافرەتان بتوانن بخوێنن و ئاستی ڕۆشنبیری خۆیان بەرز تر بکەنەوە لە پێناو هۆشیارکردنەوەی کچ و ژنانی کوردا مۆمی ڕۆشنایی داگیرساند هەتا ژنانی کوردیش وەک سەرجەم وڵاتانی دونیا لە ماراسیۆنی پێشکەوتن و کرانەوەدا بن..

لە دوای درووستبوونی کۆماری تورکیا،کێشەی نێوان کورد و دەوڵەتی تورکیا، پەراگەندە و ئاوارەی ئەوروپا ئەبێت، لە تاراوگە لە وڵاتی فەرەنسا دەژیت و دواجار لە غوربەتا و لە ساڵی١٩٧٠ز لە پاریس گیان دەسپێرێ و لە بەغداد بەخاک دەسپێردرێ.

تێبینی /ئەنجوم کچی سیاسەتمەداری بەناوبانگی کورد مستەفا پاشا یامولکییە کە وەزیری مەعاریف (پەروەردە) لە حکومەتەکەی شێخ مەحموودی حەفید

لە ٢٥ کانوونی دووەمی ١٨٦٦ لە سلێمانی لەدایک بووە.

کاتێک کە شێخ مەحموودی حەفید لە دوای مانگی ئەیلوولی ١٩٢٢دا گەڕایەوە سلێمانی و بووە پاشای کوردستان، لە ١٠-١٠-١٩٢٢دا کابینەی دووەمی فەرمانڕەواکەی دامەزراند، مستەفا پاشای کردە وەزیری مەعاریف و ئەویش خزمەتێکی زۆری خوێندەواریی کرد لە کوردستان و گەلێک قوتابخانەی تازەی کردەوە. ڕۆژنامەکەیشی کردە زمانحاڵی حکومەتەکەی شێخ مەحموود و ناونرا ڕۆژنامەی ڕۆژی کوردستان، لە ساڵی ١٩٣٦ دا کۆچی دوایی کرد.

ئەگەری گۆڕانکاری خێراو ڕێککەوتنی ئێرانو چین بەرەو کوێ؟

سەرکەوتی جیهازو بەختیار شارەزوری

ڕێککەوتنی نێوان چین و ئەمریکا دوای پێنج ساڵ گفتوگۆ کردن لە ٢٥ /٣/٢٠٢١ مانگدا زۆر گۆڕانکاری گەورە دروستدەکات، بەشێوەیەک کە کاریگەری لەسەر جیهانو بەتایبەت ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست جێدەهێڵێ، ئەم ڕێککەوتنە درێژکراوەی هەمان پلانی چینە بۆ تەواوکردنی ڕێگەی ئاوریشمی بەسیاسەتێکی نەرمی ئابوری، کە هێواش هێواش هەژمونی ئەمریکا دەخاتە مەترسیەوەو تا ئەو ئاستەی وردە وردە بلۆک بەندی لەسەرەتایدا دروستبوە، بۆ ئەم مەبەستە ئیدارەی نوێی بایدن دەیەوێ هاوپەیمانەکانی چینو ڕوسیا کەمبکاتەوە بەهەمان قەیدی مێژویی ناتۆ کە بەرامبەر وارشۆ کردی، بەڵام ئەمجارە لەزۆر وڵات ئەمریکیەکان لەقەیدکردنی چین لەڕێگەی هاوپەیمانەکانیەوە فەشەل دێنێت، هەردوو کوریا بۆ ئەمریکا گرنگە، بەڵام دەبینین کۆریای باکور دوای سەردانی ترەمپ ڕێککەوتنەکانیان بەرەو هەڵوەشانەوە دەچێت، لەلایەکی ترەوە میانمار کە چین کار لەسەر پشتوانی کودەتای سەربازی دەکات دیسانەوە ئەمریکیەکان فەشەلیان هێنا لەپشتیوانی (سان)، لەهەموشیان گرنگ تر ئێرانە کە ئەگەر ئێران لەچین دابڕن ئەوا سەرەکی ترین ڕێگەی جێبەجێ کردنی (یەک پشتێنو یەک ڕێگا)ی چینی دەگرن، بۆ ئەم مەبەستەش ئەمریکا ڕێککەوتنی نێوان عەرەبو ئیسرائیل بەگرنگ دەزانێ، دوای پێنج ساڵ لەگفتوگۆ ٢٥ مانگ ئێرانو چین لەسەر (هاوپەیمانی ستراتیژی) ڕێککەوتن.

لەبەرامبەردا ئەگەرچی ئەمریکا توانی تا ئاستێک هەژمونی ئێرانی لەلوبنانو سوریاو عێراقو یەمەن کەمبکاتەوە، بەڵام لەلایەکی ترەوە ئێران دەبێتەوە بەو پردەی کە چینی بەسەردا تێپەڕێ بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستو لەوێشەوە بۆ ئەوروپا، بۆ ئەم مەبەستەش بەرەیەکی بەهێزی وەک چینو ڕوسیا لەسەرەتای گەمەکەدان بۆ ئەوەی لەئەمریکای ببەنەوە.

ئەم گەمەی ڕوسەکانو چینیەکان لەوێوە دەستپێدەکلت لەدوو وڵاتی بەهێزی وەک ئێرانو تورکیا بەتەواوی لەئەمریکا دابڕنو بیکەنە هاوپەیمانی خۆیان، تورکیا لەهاوپەیمانی کۆنی ئەمریکایە ئێستا بەهۆی ناکۆکی لەگەڵ ناتۆدا تەواو نزیکبوەتەوە لەڕوسیا کە لەڕێککەوتنی ئەستانە ٢٠١٩ بەدیارکەوتو لەکڕینی سیستەمی بەرگری S-400 سەرەتاکانی دەرکەوتو لەڕێککەوتنیان لەسوریا تائاستێک جێبەجێکرا، ئەم ململانێیانە لەپاکستانەوە تا وڵاتانی دەریای قەزوین دەبێتە سەرەتای ململانێیەکی قورس بەرامبەر ئەمریکا.

لەبەرامبەردا ئەمریکا دەیەوێت بەهێزی نەرم ڕوبەڕوی ئەم پلانانە بێتەوە هەر لەڕێککەوتنی ئەتۆمی لەبەرامبەر ئێراندا تا هاتنی پاپا بۆ نەجەفـو کارکردن لەسەر حوسیەکانو یەمەنو لیبیاو وڵاتانی تر، بۆ هەردوو وڵات تورکیاو ئێران گەمارۆی ئابوریو شەڕی بەهای دراو کارتێکی تری بەهێزی ئەمریکیەکانەو ئەمریکا دەیەوێت لەڕێگەی پێداچونەوە بەڕێککەوتنی ئەتۆمی ئێران دوربخاتەوە لەبەرەی دژو لەڕێگەی کۆنگرەی ژینگەپارێزیەوەو مافەکانی مرۆڤەوە گوشار بۆ وڵاتانی هاوپەیمانی چین دروستبکات، ئیدارەی بایدن بەهێزی نەرم دەیەوێ کار لەسەر ئامادەکاری بکات بۆ دوای ڕێککەوتنی ئێرانو چین.

ئەگەرچی ئەم ڕێککەوتنەی ئێرانو چین (هاوپەیمانی ستراتیژی) ناوەڕۆکەکەی بەتەواوی بڵاونەکراوەتەوە، بەڵام دیارە (کە چۆن دەبێت) وەک سەرەتای ڕێگای ئاوریشمی، بەڵام لەسەرەتادا مامەڵەی بیست ملیار دۆلار لەخۆدەگرێو کۆمەڵێک پرۆژە جێبەجێدەکرێو چەند بنەکەیەکی سەربازی چینی دێنە ئێرانەوە، کە بۆ ئەم ڕێککەوتنە عەلی لاریجانی سەرپەرشتیدەکات، لەناوخۆی ئێراندا دوو بەرە دروستبوە کە بەرەیەکیان پێیانوایە ئەمە داگیرکاری چینە بۆ ئێرانو

پێویستە ئێران لەگەڵ ئەمریکا ڕێکبکەوێتو بەرەیەکیان کە زیاتر لەناوەندی دەستەڵاتدان تەواو لەگەڵ ئەم ڕێککەوتنەن.

لێرەوە دوای ٢٥ مانگ قۆناغێکی تر لە ململانێی نەرم و سارد دەکەوێتە نێوان چین و روس لەلایەک و ئەمریکا لەلایەک ، بەتایبەت کە چین دوای سەردانی وەزیری خاریجی چین بۆ سعودیە وتورکیا و دوای ئێرانیش بۆ ئیمارات و بەحرەین سەردانەکانی درێژ دەکاتەوە کە هەموی لە چوارچێوەی پلانی جێبەجێکردنی ڕێگای ئاوریشمیدایە.

لەم نێوەندەدا هەرێمی کوردستان وەک هەمو جارەکانی تر دابەش بوە بەسەر ئەم بلۆک بەندیەدا ، ئەو دویو دێگەڵە و ئەمدیو دێگەڵە ، کە دواجار دەبێت کورد خوێندنەوەی هەبێتو ماڵی کوردی یەکبخرێت بۆ ئەوەی بزانرێت کورد دەکەوێتە کوێی ئەم نەخشە تازەیەی ململانێوەو چی بکاتو چۆن سیاسەت بکات لەڕێگەی پەیوەندیەکانیانەوە، چونکە لەهەردولا هەڵێکی زێرینی بۆ دروستبوە دەتوانێت سود لەهەردو جەمسەرەکە وەربگرێت. بەرەی چینی نایەوێ لەدۆخی ئەمرۆی عێراقی شپرزەدا (کە ئێستا عێراق بوە بەخەتی یەکلاکەرەوەی بەشێکی ئەم ململانێیە)و نایەوێت هەرێم تێکبچێو بەرەی ئەمریکیش بەپێگەی ستراتیژی خۆی دەزانی وەک جوگرافیاو جیوپۆلەتیکی شەڕو ململانێکان.

دەوەن مارف

تا نیوەی کتێبەکەم خوێندەوە، چاوم لەسەر پاڵەوانی چیرۆکەکە بوو. لەسەر سووچی کۆلانێکدا، بە ئەسپایی خۆی نیشاندام و چاوێکی لێ داگرتم! ترسام! دەبێت ئەم کەسە غەریبە کێ بێت؟ وا چاو قایمانە لێم دەروانێت. چاوەکانم نووقاندو گورج کردمنەوە. بینیم لەبەر دەممدا، قنجوقیت وەستاوە.

-پاڵەوان: تۆ من دەناسیت؟

-کچ: نەخێر! ناشزانم کێیت!

-پاڵەوان: ئەی بۆچی لە یەکەمین لاپەڕەوە چاوەکانت لەسەر منە؟ بۆچی؟

-کچ: من! چاوم لەسەر تۆ بووە؟ لە کوێ؟ کەی؟

-پاڵەوان: دیارە دەتوێت لە بیر خۆتی ببەیتەوە؟ ئەی ئەوە نییە کۆڵان کۆڵان بە دوای مندا دێیت، بێ ئەوەی ورتەیەکت لێوە بێت؟ بە ڕاست تۆ مرۆڤیت؟ بروا بە چاوەکانی خۆم ناکەم !

-کچ: بۆچی بروا ناکەیت؟ مرۆڤم و لەبەر دەمتدا وەستاوم. ئەی ئێستا چیت دەوێت؟

-پاڵەوان: هیچم ناوێت! بەس ئایا مرۆڤەکانی ئێرە دەخوێننەوە؟ چۆن زاتیان کردووە دەست بۆ کتێب ببەن؟

-کچ: بۆچی زاتمان نییە؟ ئەی نابینیت لە نیوەی کتێبەکەدام. هاکا تا دوواین لاپەڕە بەبێ وچان چیرۆکەکەم تەواو کرد !

پاڵەوان: دەزانی چی؟ من زۆر ماندووم. دەمەوێت وەک تۆ سەرخەوێک بشکێنم !

کچ- سەرخەو بشکێنیت؟

-پاڵەوان: بۆ تۆیش ماندوویت؟ ئەی ئەوە نییە خەریکی کتێب خوێندنەوەیت؟ دەزانی چی؟

-کچ: چی؟

-پاڵەوان: من بە دەست خۆم نییە کە دەخەوم؟ چونکە هەر کە خوێنەرێک کتێبەکەی گرت بەدەستییەوە، ئیدی کاکی نووسەر لەگەڵ خۆیدا ئەوبا؟

-کچ: من بەدەست خۆمەو کەی خەوم هات دەخەوم؟

-پاڵەوان: من دڵنیام بەدەست خۆت نییە! دەزانی بۆچی؟ چونکە ئەگەر کتێبەکە لەسەر رووخسارت لاببەیت، بێ سێو دوو بەخەبەر دێیت! ئێستا تێ گەیشتی کە خەونی من و تۆ بەدەست نووسەرەکەیە نەک خۆمان!

مفاوەزاتی بەرەی کوردستانی – بەعس1991

وەرگیراوە لە Sbeiy.com

نەوشیروان مستەفا ـ بەشی یەکەم

یەکەم بەهاری ئازادی کورد

لە نەورۆزی1991 دا ئەمان توانی بڵێین: ئەوە یەکەمین جارە لە مێژوی کوردا نزیکەی سەرانسەری سەرزەمینی کوردستانی عیراق لە دەسەڵاتی حکومەتی عیراق رزگاری بوە و، کورد لە رێگەی نوێنەرانی بەرەی کوردستانیەوە دەستی گرتوە بە سەر نیشتمانەکەی خۆی دا .

بەهاری ئازادی کورد زۆری نەخایاند، ئەم سەرکەوتنە گەورەیە وەرگەڕا بە گەورەترین شکستی جەنگی و، گەورەترین کۆچی بە کۆمەڵی کورد و، گەورەترین کارەساتی نەتەوەیی و، سەرەنجام بۆ یەکەمین جار مەینەتیی کورد توانی بەزەیی بەشێ لە رای گشتی جیهانی پێشکەوتو بە دەس بهێنێ.

فەرهەنگی کڕوزانەوە بۆ "بەدەسهێنانی بەزەیی بەرامبەر" بەشێکە لە کەسایەتی کورد. رەنگە بێدەوڵەتی و ژێردەستەیی درێژخایەنی دەسەڵاتی بێگانە لە دروستکردنی ئەم فەرهەنگەدا کاریگەر بوبێ. تاکی کورد بۆ بەدەسهێنانی مافەکانی، لە جیاتی ئەوەی خۆی بە خاوەن هەق دابنێ و داکۆکی رەوا لە خواستەکانی بکا، هەوڵ ئەدا لە رێی ئەوەوە کە گوناحە، نەگبەتە، بەدبەختە، لێقەوماوە، لاواز و زۆرلێکراوە، بە پارانەوە و لاڵانەوە و نوزانەوە هەستی بەزەیی لە بەرامبەرەکەی دا ببزوێنێ و، خواستەکەی پێ بسەلمێنێ. ئەوە لە کەسایەتی بە کۆمەڵی کوردیش دا، لەوانە لە سەرکردایەتی حیزبەکان دا، رەنگی داوەتەوە.

کۆچی بە کۆمەڵ چەندین روداوی تری بە دوای خۆی دا هێنا:

-گفتوگۆی کورد – بەعس.

-بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایش بۆ دامەزراندنی پەناگای ئەمین بۆ کورد لە بەشێکی کوردستان دا.

-کێشانەوەی داوودەزگای حکومەتی، حیزبی، ئەمنی و جەنگیی... دەسەڵاتی بەعس لە ناوچەی ئۆتۆنۆمی، وەکو خۆیان ناویان لێ نابو.

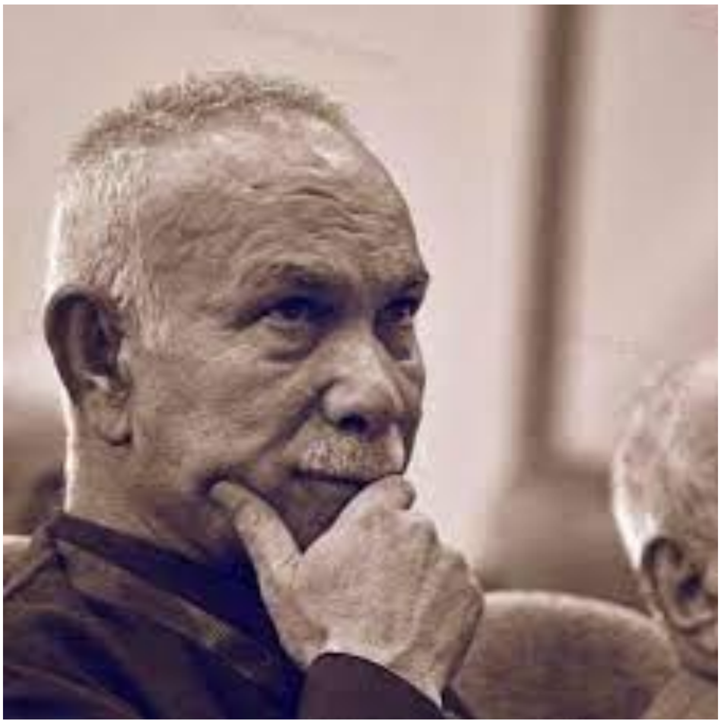

ئەم روداوانە سەرەتای قۆناغێکی نوێ بون لە جوڵانەوەی نەتەوەیی کوردا.

رۆژانەی راپەرین

5ی ئازار خەڵکی رانیە و ئۆردوگاکانی دەوروبەری راپەڕین و دەسەڵاتی بەعسیيان روخاند.

7ی ئازار خەڵکی شاری سلێمانی راپەڕین و دەسەڵاتی بەعسیيان روخاند.

11ی ئازار خەڵکی شاری هەولێر راپەڕین و دەسەڵاتی بەعسیيان روخاند.

12ی ئازار شاری دهۆک راپەڕی و دەسەڵاتی بەعسیيان روخاند.

13ی ئازار

کاک مەسعود بارەگای لە میوانخانەیەکی حکومەتیی لە مەسیفی سەلاحەدین دانا. هەروەها منیش بارەگاکەی خۆمم لە میوانخانەیەکی حکومەتیی تری مەسیف دا دانا.

14ی ئازار: کۆنفرەنسی رۆژنامەوانی

مام جەلال لە سوریاوە زیاتر لە 20 رۆژنامەوانی دەزگای جۆراوجۆری راگەیاندنی جیهانی نارد بۆ کوردستان. لە شەقڵاوە کۆنگرەیەکی رۆژنامەوانییان بۆ سازکرا. کاک مەسعود قسەی بۆ کردن و وەڵامی پرسیارەکانی دانەوە. منیش لە کۆنگرەکەدا بەشدار بوم. لە ناو ئەوانەدا هەندێ رۆژنامەوانی ناوداریان تێدا بو، کە رۆڵی

گرنگیان بینی لە سازدانی رای گشتی ئەمەریکی و جیهانی دا بۆ پشتیوانی لە کێشەی کورد. رۆژنامەوانەکان کەوتنە گەڕان بە کوردستان دا. هەر لەو رۆژانەدا لە تورکیاوە هەندێ رۆژنامەوانی بریتانی دەربازی کوردستان بوبون، بەڵام سەریان تیا چو، چارەنوسیان بە نەزانراوی مایەوە.

پەیامی سەدام حسێن بۆ سەرانی کورد

لە گەرمەی راپەڕین دا، لە کاتیک دا، دەسەڵاتی بەعس لە زۆری شار و شاروچکەکانی کوردستان روخێنرا بو، هەمو رەبیە و موعەسکەرەکانی جەیشی عیراقی، کە لوتکەی گرد و چیاکانی کوردستانیان پیس و ناشیرین کرد بو، وە هەمو داوودەزگا سەرکوتکەرەکانی بەعس لە ناو شارەکان دا، کە نیشانەی داگیرکراوی کوردستان بون، وێران کرا بو. دەیان هەزار ئەفسەر و سەربازی جەیشی ئیحتیلالی بەعس خۆیان بە دەستەوە دابو، بەرەڵا کرا بون و لە ناو شارەکان دا بە ئازادی ئەسوڕانەوە. سەدام پەیامێکی نوسراوی بۆ هەردو سەرکردە: مەسعود بارزانی سەرۆکی پارتی دیمۆکراتی کوردستان و جەلال تاڵەبانی سکرتێری گشتی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان نارد. لەو کاتەدا تەنیا شاری کەرکوک مابو بکەوێتە دەس بەرەی کوردستانی.

پەیامەکە بە ئیمزای سکرتێری سەرۆکی کۆمار نێردرا بو، تێکەڵاو بو لە:

-گلەیی چونکە کاتی هەڵبژاردنی جوڵانەوەکە هاوزەمان بوە لە گەڵ جوڵانی شیعە.

-لە هەڕەشە چونکە بونەتە هاوپەیمانی شیعە و هاوکارییان کردون لە کاتێکا کە ئەو توانیوێتی جوڵانەوەکەیان بە تەواوی دابمرکێنێتەوە و شارە شیعەنشینەکانی گرتۆتەوە، ئەتوانێ شارەکانی کوردستانیش بگرێتەوە.

-لە پێشنیار بۆ گفتوگۆ بۆ لە یەک گەیشتن.

ئەم پەیامەیان بە دو رێگای جیاواز و بۆ دو وڵاتی جیاواز و لە رێگەی دو کەسی جیاوازەوە، بەڵام بە هەمان ناوەرۆک و رستە و رێزمان، بۆ تاڵەبانی و بارزانی نارد بو.

کۆپیەکی پەیامەکەیان ئاڕاستەی تاڵەبانی کرد بو. تاڵەبانی لەو کاتەدا لە شام بو. کۆپیەکە نێردرا بو بۆ بەرزان تکریتی (ئەبو محەمەد) دایکبرای سەدام حسێن لە جنێڤ (لە سویسرا) تا رەوانەی بکا بۆ تاڵەبانی.

بەرزان تکریتی و سەرچڵ قەزاز ئاشنایەتیان هەبو. بەرزان تەلەفۆنی بۆ سەرچڵ قەزاز کرد بو کە بۆ کارێکی گرنگ و پەلە بگاتە لای. ئەویش دەسبەجێ بە فڕۆکە ئەچێ بۆ لای.

بەرزان پەیامەکەی بە نوسراوی ئەداتێ و، خۆیشی نامەیەک بۆ مام جەلال ئەنوسێ هانی ئەدا ئەو هەلە مێژوییە بقۆزنەوە و، بە زار هەندێ راسپاردەشی لە زمانی سەدامەوە پێ ئەڵێ: کە سەرۆک ئامادەی گفتوگۆیە، ئەگەر وەفدێ بنێرن بۆ جنێڤ خۆی سەرۆکایەتی گفتوگۆکە ئەکا. ئەگەر بینێرن بۆ عەمان تاریق عەزیز ئەنێرن. ئەگەر لە سەلاحەدین بێ سەعدون حەمادی ئەنێرن. ئەگەر لە بەغداد بێ سەدام خۆی سەرۆکایەتی ئەکات. هەروەها وت بوی: ئەوان گفتوگۆ لە گەڵ یەکلا ناکەن، ئەبێ هەردو سەرکردە: تاڵەبانی و بارزانی و هەردوحیزب: یەکێتی و پارتی پێکەوە بن.

سەرچڵ پەیامەکەی گەیاند بوە د فوئاد مەعسوم لە لەندەن، لەو کاتەدا د فوئاد مەعسوم و محەمەد تۆفیق رەحیم هەردوکیان ئەندامی مەکتەبی سیاسی یەکێتی بون و لە لەندەن بون، محەمەد تۆفیق پەیامەکە هەڵئەگرێ و ئەڕواتە شام تەسلیمی مام جەلالی ئەکات.

پاش چەند مانگێ لە دامەزراندنی بەرەی کوردستانی، بۆ چارەسەرکردنی کێشەی سەرۆکایەتی بەرە، لە سەر پێشنیاری کاک عەزیز محەمەدی سکرتێری حیزبی شیوعی عیراق، بارزانی و تاڵەبانی پیک هات بون کە مەسعود بارزانی بەرپرسی کاروباری بەرە بێ لە کوردستان و جەلال تاڵەبانی بەرپرسی کلووباری بەرە بێ لە دەرەوەی وڵات. هەردوکیان پێکەوە سەرۆکایەتی هاوبەشی بەرەی کوردستانی بکەن.

مام جەلال، رەزامەندی دەربڕی بو بۆ گفتوگۆ و، بە نوسین بە دو نامەی جیاواز وەڵامی نامەکەی بەرزان و نامەکەی سەدامی دابوەوە و، ئاگاداری محەمەد تۆفیقی کرد بو دەسبەجێ بگەڕێتەوە بۆ لەندەن ئەم و د.فوئاد نوێنەرایەتی یەکێتی بکەن و هوشیار زێباری و موحسین دزەیی، کە یەکەمیان ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی و دوەمیان نوێنەری شەخسی بارزانی بو، کە ئەوانیش هەر لە لەندەن بون، نوێنەرایەتی پارتی بکەن و، لە گەڵ بەرزان تکریتی گفتوگۆ بە راگرتنی شەڕ دەس پێ بکەن.

د فوئاد و محەمەد تۆفیق بۆ ئەو مەبەستە قسە لە گەڵ وشیار زێباری و موحسین دزەیی ئەکەن. ئەوان ئەڵێن عیراق لە روخان دایە ئێمە گفتوگۆی لە گەڵ ناکەین. لەو کاتەدا هەردوکیان دەعوەت کرا بون بۆ

مانگی 12 ی 1988 کاک نەوشیروان و پۆلێک پێشمەرگە

سعودیە. سەردانەکەی سعودیەیان بە لاوە گرنگتر بوبو لە چون بۆ جنێف و شەڕراگرتن و گفتوگۆ لە گەڵ حکومەتی عیراق.

بەمجۆرە دەسپێشکەریەکەی سەدام لە رێگەی بارزانی برایەوە بێ بەر دەرچو.

کۆپیەکی تری هەمان پەیام ئاراستەی مەسعود بارزانی کرا بو.

حاجی عوبێدی حاجی مەجیدی سەرسور لە 1974 دا سەرلقی پێشمەرگە بو. ئاشنایەتی کۆنی لەگەڵ کاک مەسعود هەبو. ئەویان دۆزی بوەوە نامەکەی پێدا رەوانە بکەن.

حاجی عوبێد، پیاوێکی کوردپەروەری دڵسۆز بو. گومان لە نیازی بەعس ئەکا و، ئەکەوێتە دڵەراوکێ کە نەوەکو نامەکە بۆ نانەوەی فیتنە و تێکدانی نێوان یەکێتی و پارتی بێ. کە ئەگاتە پردێ بە دوای بارەگای یەکێتی دا ئەگەڕێ و، ئەچێتە لای مەلا فەرمان کە بەرپرسی ئەو بنکەیە بو. مەلا فەرمان و حاجی عوبێد هەردوکیان ساڵەیی بون. باسەکەی بۆ ئەگێڕێتەوە و داوا ئەکا نامەکە بخوێنێتەوە و ناوەڕۆکەکەی بنوسێ و بینێرێ بۆ من بۆ ئەوەی ئاگاداری مەسەلەکە بم. مەلا فەرمان دەسبەجێ وێنەیەکی لە بەر نوسی بوەوە هەمان رۆژ بە دەستی بۆی ناردم. لە گەڵ کۆسرەت و حەسەن کوێستانی خوێندمانەوە. دوای تاووتوێ کردنی ناوەڕۆکەکەی و، هەڵسەنگاندنی بارودۆخی کوردستان و عیراق، بە تایبەتی کە راپەرینی شیعە لە شارەکانی خواروی عیراق تێک شکێنرا بو. پێمان وا بو راگرتنی شەڕ لە گەڵ هێزەکانی جەیش لەو شوێنانەدا کە بوبونە سنوری هەردولامان و دەس پێکردنی گفتوگۆ بە قازانجی کوردە. هەڵوێستی کورد لەو کاتەدا لەوپەڕی بەهێزی دا بو، بە پێچەوانەوە هەڵوێستی سەدام و بەعس لەوپەڕی خراپی دا بو.

ئێوارەکەی لە سەلاحەدین لە بلرەگاکەی خۆمان بوم و کاک مەسعود لە شەقڵاوە بو بروسکەی بۆ کردم کە بۆ کارێکی زۆر گرنگ یەکتر ببینین دەسبەجێ چوم بۆ لای بەڵام بە هیچ جۆرێ وام پیشان نەدا من هیچ ئاگاریەکم لەو بارەیەوە هەیە.

کاک مەسعود میوانی عوسمان میرانی خۆشناو بو لە شەقڵاوە. داوای لە ماڵخوێ کرد ژورێکمان بۆ کۆبونەوە بۆ ئامادە بکەن. چوینە ژورەکەوە جگە لە خۆی و من، فەرەنسۆ حەریری، ئازاد بەرواری، فازیل میرانی... لە گەڵ بون. کاک مەسعود دەستی کرد بە قسە وتی: " ئەمرۆ حاجی عوبێد لە حکومەتەوە ئەم کاغەزەی هێناوە" کاغەزەکەی دامێ بیخوێنمەوە. منیش بە وردی خوێندمەوە. ئینجا لێی پرسیم: "رەئیت چیە؟" دوای ئەوەی بۆچونەکانی خۆمانم بۆ رون کردەوە، وتم: " پێم باشە بە ئیجابی وەڵامی بنوسینەوە". ئەوانی تریش هەمان رەئیان هەبو. خۆیشی رەئی وەکو ئێمە بو. خۆی نامەیەکی کورتی نوسی ئامادەیی بەرەی کوردستانی دەربڕی بۆ راگرتنی شەڕ و گفتوگۆ. هەر ئەو شەوە بڕیار درا وەفدێ پێک بهێنین دو لە سەرکردایەتی یەکێتی: فەرەیدون عەبدولقادر و عومەر فەتاح و دو لە سەرکردایەتی پارتی: ئازاد بەرواری و فازیل میرانی، هەر کات پێویستی کرد بینێرین بۆ گفتوگۆ. وەڵامەکە بۆ سەدام نێردرایەوە. وەکو دوایی بیستمان نامەکە نەگەیشتبوە جیگەی خۆی چونکە لە رێگەی گەڕانەوەی دا کۆپتەر پەلاماری ئۆتۆمۆبیلەکەی حاجی عوبێدی دابو، سەرنشینەکانی لە تاو گیانی خۆیان هەڵات بون. نامەکەش لە ئۆتۆمۆبیلەکەدا سوتا بو.

وەکو دوایی دەرکەوت هەڵوێستی بارزانی و سەرانی پارتی لە کوردستان جیاواز بوە لە هی هاورێکانی لەندەنیان، پێ ئەچو ئاگایان لە یەکتری نەبوبێ.

بەمجۆرە دەسپێشکەریەکەی سەدام لە کوردستانیش بێ بەر بو.

چەند سەرنجێک سەبارەت بە نەخشەی کوردستان

بەشی یەکەم

ئامادەکردن: سدیق سالح

ئامانجمان لە دانانی نەخشەی کوردستان بۆ کۆمەڵانی کوردی نیشتەجێی دەرەوەی کوردستان، هێنانەوەی وەسفێکی روونکەرەوەی ئەو جێ‌وڕێیەیە کە گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاس تدا هەیەتی. مەبەست لە وشەی "کوردستان"، کۆی ئەو وڵاتانەیە کە زۆرینەیەکی کوردیان لە دێرزەمانەوە تێدا دادەنیشن . ڕەنگە ئەو زانیارییانە کە کران بە بنچینەی ئەم باسە، پێویستیان بە چەردەیەک وردەکاری و روونی هەبێ، بەڵام -گومان لەوەدانییە- کە دابەشبوونی جوگرافیایی کوردان مشتومڕ و مەزەندەکارییەکی وای لێ دەکەونەوە، کەمترن لەو قسەوقسەڵۆک و فیشاڵانە کە سەبارەت بە ژمارەی خەملێندراویان دەگوترێن، چونکە ئەو قسەوقسەڵۆک و فیشاڵانە بەپێی جیاوازیی ئامانجی نیشتیمانی و ئارەزووی سیاسی دەگۆڕێن . بەم پێیە ژمارەی خەملێندراو دەکەوێتە نێوان سێ - نۆ ملیۆن. بەرامبەر بەم هەلومەرج و هۆکارە بەرچاوخراوانە، پێمان وایە بایەخ و باری ڕاستەقینەی کێشەی کورد بە روونی و ئاشکرا دەکەوێتە بەرچاوی هەمووان.

ئەگەر نەخشەیەکی هەمەلایەنە دابنرێ بۆ ئەو هەرێمانە کە کوردانی شانبەشانی وڵاتانی دراوسێ تێدا نیشتەجێن. سەیرنییە کە ئەم بەراوردە پتر لە هێنانەوەی ژمارەگەلی ناڕاستی جێی گومان، کە لە سەرژمێریی ڕەسمیی برواپێ‌نەکراودا دەیبینین، کەڵکمان پێ بگەیێنێ. ئێمە، بەبێ پشتبەستن بە سەرچاوەی متمانەپێکراو، خۆمان لادەوە لە جەختکردنەوە لەسەر هەبوونی کورد لە هەر ناوچەیەکدا.

ئەو سوود و خەسڵەتە چاکە لەپێشانە کە لەم نەخشەیە چاوەڕواندەکرێن، ئەوەن کە دەرەتانی ڕەخنەی وردی زانستی دەڕەخسێنن. ئەمە هانی‌داین بە بایەخێکی تەواوەوە دابینێین و بە پێوانە وێنەی بکێشین و ئاماژە بە ناوی شوێنانی پڕ لە دانیشتووانی کوردی ناوچە هاوسنوورەکان بەدەین و ناوی ناوچەکانی وا ئێستە بە لای ئێمەوە زانراون، وەلابنێین؛ بە شێوەیەک کە ئەگەر پاشتر یەکێک لەم ناوچانە بە تەواوی بناسینەوە، بتوانین بەبێ ئەرک و ماندوێتی پێیدابچینەوە و ڕاستیبکەینەوە. بەڵگەی پێناوێ کە دانانی نەخشەی

کوردستان کارێکی لەدەستدەرچووی هەر وا ئاسان نییە، بەڵکوو ئەرکێکی قورسە، جۆرەها کۆسپ و سەرئێشە بەری پێ دەگرن، چونکە کوردستان کە چەندین ناوچەی سەخت و تووشی تێدان، بێ‌گومان - لایەنی کەم- لە ڕووێ زانستییەوە بە شوێنێکی پێ‌نەزانراوی گۆی زەوی دەژمێردرێ . هۆی ئەوە تەنیا ئەو ئاستەنگە سروشتییانە نییە کە ناهێڵن مرۆڤ بە ئاسانی بیگاتێ، کە ئاستەنگێکن بە کەم ناگیرێن، بەڵکوو ئەو تەگەرانەیە کە حکوومەتی دەوڵەتانی زاڵی سەر ئەو ناوچانە دەیانخەنە بەردەم هاتوچۆکەران و کەسانی سۆراخکەر و ئارەزوومەندی دۆزینەوەی شوێنەوارەکانی و پەردەلادان لەسەر ڕاستییەکانی ناو ئەم وڵاتە.

گەلی کورد توخمێکە، تێهەڵکێشی گەلانی ئەو دەوڵەتانە نابێ کە سەرکردەکانی ڕوویان لە نەژادپەرستییەکی پاراو بە گیانی نیشتیمانیی سەرکێشە و جۆرێکە لە نەژادپەرستییەکی تازە، دەرکەوت ئەوە لە باریدا نییە جێگەی پێوەندییە کۆنە مەعنەوییەکان بگرێتەو ە، کە لەسەر بنچینەی هاوکاریی دینی بنیات نرابوون. بەم پێیە ئەمڕۆ دەبینین تورکیا بوونی کورد پشت گوێ‌دەخا و نکوولی لە زمانە نەتەوەییەکەی دەکا کە زمانێکی کت ومت ئارییە، ئەویش بە حوکمی ئەوەی کە بە توندی و بەردەوام ڕووی کردووەتە بەدیهێنانی بیرۆکەی یەکێتیی تۆرانی. لەوانەیشە هەر یەکە لە سووریا و عیراق کە

چوونەتە ژێر چەتری کۆمەڵەی عەرەبی، هەمان تەون بدەن لە دار . هەرچی فارسیشە، لە سەردەمانێکی کۆنەوە تا ئێستە خۆی دابڕیوە لە گەلی کورد، کە بە درێژایی چەندین نەوە ڕەنگی لەمپەری جوێکەرەوەی ناجێگیری نێوان دوو جیهانی لەس ەر سەروەری ململانێکردووی ڕشتووە؛ ئەوانیش مەملەکەتی سوننەمەزهەبی سوڵتانی عوسمانی و دەوڵەتی ئالاهەڵگری شیعەمەزهەبیی پادشایانی فارسن.

ئەرکی بەدەست هێنانی زانیاریی وردی زانستی سەبارەت بە کوردستان و کورد، هەر بە کارێکی ئەستەم دەمێنێتەوە، مادامێکی ئەو وڵاتانە ناچنە چوارچێوەی ئەو دەوڵەت یا دەوڵەتە ڕێکخراوانە کە بایەخێکی تەواو بە ئەنجامدانی سەرژمێرییەکی خاوێنی بێ مەرام و بێلایەن دەدەن.

هێندەی بزانین، هەر یەک نەخشە هەیە بە تایبەتی کێشراوە بۆ ناوهێنانی نیشتمانی کوردان و نیشاندانی دابەشبوونیان لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوە ڕاستدا، ئەویش ئەو نەخشەیە کە پایەبڵند محەمەدئەمین زەکیبەگ، وەزیری پێشووی کورد و ئەندامی ئێستەی ئەنجومەنی پیرانی عیراق خستوویەتیەپاڵ دانراوە گرانبەهاکەی به زمانی کوردی سەبارەت بە کورد و کوردستان و ناوی‌ناوە"خولاصەیەکی تاریخی کورد و کوردستان "*؛ ئەو نەخشەیە یەکەمین نەخشەی ناوازەی جوگرافیاییە لە بواری خۆی دا و سەرنجی کەسانی‌تری ڕاکێشاوە بۆ کەم وکورتییەکی گرنگی لایەنێک لە لایەنەکانی مەسەلەی کورد و لەبەر ئەوەیش دایناوە تا ئەو کەلێنەی پێ پڕبکاتەوە . هەروەها ڕێگەی بۆ توێژەرەوەکان کردووەتەوە و کاری دانانی نەخشەی زیاتر وردەکار و لێکۆڵراوەی ئاسان کردووە. هیوامانە بەم کارە کە ئەمڕۆ پێشکەشی جەماوەری دەکەین، ئەم نەخشە نوێیەمان بەشدارییەک بکا و ڕووناکییەکی تازە بخاتە سەر کێشەی کورد. پشتمان هەر بە خودایە.

ئەم نەخشەیە لەناو کۆکراوەی ڕۆشنبیری ڕەفیق حیلمی بەگدایە، لە ڕووبەرگی پێشەوە و چوار لاپەڕە پێکهاتووە؛ یەکەم لاپەڕە هەمان زانیاریی سەر ڕووبەرگی پێشەوەیە، سێ لاپەڕەکەی تر ئەو بابەتە عەرەبییەی سەرەوەیە کە لێرە کراوەتە کوردی . ڕووبەرگی پاشەوەی کەوتووە و دیارنییە . وا لەسەری نووسراوە کە ١٣٦٦ک/١٩٤٧ز لە چاپخانەی سەعادەت تەنیشتی پارێزگای میسر [واتە قاهیرە] (مطبعة السعادة بجوار محافظة مصر) لەچاپدراوە. نەخشەکە خۆی ئەمە لە کارتی ناساندنەکەی دا نووسراوە : " نەخشەی کوردستان و کۆمەڵە کوردییە دابڕاوەکان (کردستان والجماعات الكردية المنعزلة)؛ سنووری نەژادیی کوردستان، سەروبەر بە ناوچ ە ڕەنگکراوەکە ڕوونکراوەتەوە، بەڵام لە هەر شوێنێک دا ناوچەکە بەرتەسکتربووبێ، وردتر دیاری کراوە. ناوچە ڕەنگکراوەکانی تر - کەمزۆر- ناوەندەکان و بایەخی کۆمەڵە کوردییە دابڕاوەکان دەردەخەن".

ئەم نەخشەیە کە پێوانەکەی (١١٩,٠٩×٧٢,٣٦سم)ە و پەرەپێدراوی نەخشەکەی محە مەدئەمین زەکی بەگە، کە ساڵی ١٩٣١ لە بەرگی یەکەمی کتێبەکەی دا (خولاصەیەکی تاریخی کورد و کوردستان) بڵاوی‌کردووەتەوە، دەقاودەق هەمان ئەو دانە ئینگلیزی و فەرەنسییەی نەخشەکەی قاهیرەیە، کە ساڵی ١٩٤٧ بڵاوکراوەتەوە و ناوچەکانی کرمانج، زازا، بابان، لوڕستان و بەختی اریی لەسەر دیاری‌کراون و بە هەمان پێوانەی ١١٠٠٠٠٠٠٤یش دروست کراوە. هەمان ئەو دەقی نووسینانەیش کە سەبارەت بە نەخشەکە لە دەقە ئینگلیزییەکەوە هەن، لەم دەقە عەرەبییەیش دا هەن. ١. ئەوەندە هەیە ئەمەی بەردەست ساڵی کێشان و ئامادەکردنی لە دەزگایەکی تایبەتی ڕووپێوی‌دا کە بە (مصلحة المساحة ١٩٤٦ (٤٦/٣٨١) ناسراوە، وەک دانە فەرەنسییەکە، ١٩٤٦ە. بەڵام ئەویان لە چاپخانەی نوێی ئەلیاس (مطبعة الياس الحديثة) و ئەمیان لە چاپخانەی سەعادەت لەچاپدراوە. تۆ بڵێی ئەمە چاپێکی‌تری هەمان ساڵی بێ، یا نەخشە عەرەبییەکە بەجیا و سەربەخۆ بە دەقە عەرەبییەکەوە لەچاپدراوە؟!

دکتۆر فوئاد حەمەخورشید لەو کتێبەی دا سەبارەت بە نەخشە جۆراوجۆرەکانی کوردستان، ئەم نەخشەیەی - پشت بە کۆمەڵێک ڕاستی- بە "نەخشەی دایک" لەقەڵەمداوە. هێشتا بە شێوەیەکی بنەبڕ نەزانراوە چ کەس یا لایەنێک ئەم نەخشەیەی دروستکردووە؛

---

* ئەم کتێبە وەرگێڕانێکی عەرەبیی بە قەڵەمی ئوستاد محەمەد عەلی عەونی بۆ پەیدابوو، ساڵی ١٩٣٩ لە قاهیرە بە ناوی (خلاصة تاريخ الكرد وكردستان منذ أقدم العصور حتى الآن)ەوە لەچاپدرا. [مەبەست بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەیە، کە ساڵی ١٩٣١ بە ناوی (خولاصەیەکی تاریخی کورد و کوردستان: لە قەدیمەوە تا ئیمڕۆ)وە بڵاوبووەتەوە.]

١ پرۆفیسۆر دکتۆر فوئاد حەمە خورشید، نەخشەی کوردستان : لێکۆڵینەوەیەک لە جوگرافیای سیاسی، سوداد ڕەسوڵ کردویە بە کوردی، چاپخانەی کەمال، سلێمانی، ٢٠٢٠، ل١٠٤-١٠٨.

دەگوترێ کۆمەڵەیەکی نەناسراوی کوردی، یا حیزبی دیموکراتیی نیشتیمانیی کوردی، یان کامەران بەدرخان ئامادەکەریەتی.٢ سەرەڕای ئەوە، بیر بۆ ئەوەیش دەچێ کە خودابەخشیو محەمەد عەلی عەونی خاوەندی بێ و لە ئەنجامی وەرگێڕانی "خولاصەیەکی تاریخی کورد و کوردستان"کەی محەمەدئەمین زەکیبەگەوە، کە هەر خۆیشی - وەک نووسیویە- نیازی نووسینی مێژوویەکی هاوشێوەی هەبووە، درێژەی بە کەڵکەڵەی پێشتری خۆی دابێ و ویستبێتی لەم ڕێیەوە ناتەواوییەکانی نەخشەکەی ئەو زاتە پڕبکاتەوە.

کێشەی کورد

(سێ بیرخەرەوە)

سی. جەی. ئەدمۆندز

بیرخەرەوەی یەکەم

١. ڕاستییەکی جێگەی داخە کە هەموو کارێکی ڕەسمی «بە زۆری» ددانپێدانانی تێدابێ بە قەوارەی کوردان‌دا لە عیراق، بخرێتە شێوەی بەیاننامە یا بەڵگەنامە یا ئەو مەرجە کە پشتیوانیی جیلکردنەوەی کوردان لە زۆرینەی عەرەب دەکا

٢. زۆربەی ئەم کارە ڕەسمی‌یانە دەهێنرێنە بەردەست، بەڵام من بەبێ پێداچوونەوەی تۆمارەکان، ئەمانەی لای خوارەوەم بە بیردا دێن

یەکەم: ڕوونکردنەوەکانی بەڕێز چەرچەڵ، کاتێک ساڵی ١٩٢١ وەزیری موستەعمەرەکان بوو، کە تێیاندا هاتووە

کوردان، دژ بە ئیرادەی خۆیان، ناچارناکرێن بچنەپاڵ دەوڵەتی عیراق

دووەم: ڕاگەیاندنی هاوبەشی هەردوو حکوومەتی بریتانیا و عیراق، کە کانوونی یەکەمی ١٩٢٢ بەم مانایە ی لای خوارەوە دەرچووە:

حکوومەتانی خاوەنشکۆی بریتانیا و عیراق ددان بە مافی کوردانی دانیشتووی عیراق دا دەنێن، حکوومەتێکی کوردی لەناو سنووری عیراقدا دابمەزرێنن و بە هیوان کوردانی جیاجیا «لە کاتێکی نزیک دا» لەناو خۆیان‌دا لەسەر شێوەی ئەم حکوومەتە کە ئارەزوویانە وناوچەکان و ئەو سنوورە کە بۆی درێژببێتەوە، ڕێکبکەون و نێردراوی بەرپرس بنێرن بۆ بەغدا، بۆ گفت وگۆکردن سەبارەت بە پێوەندیی سیاسی و ئابووریی لەگەڵ حکوومەتانی خاوەندشکۆی بریتانیا و عیراق

سێیەم: برووسکەی (بە عەرەبی و تورکی) نێردراوی عەبدولموحسینبەگ سەعدوونی سەرۆکوەزیرانی عیراق بۆ موتەسەڕیف و خەڵکی کەرکووک، بۆ ئەوەی بەشداریبکەن لە هەڵبژاردنەکانی تەمووزی ١٩٢٣دا، ئـ بەم شێوەیە نێوەنۆیان‌بدا ڕازیببن بێنەپاڵ دەوڵەتی عیراق، کە تا ئەو دەمە لێی‌تەکیبوونەوە(؟). ئەمە دەقەکەیەتی:

هەمان سەرچاوە، ل١١٢-١١٣.

ێ - تکایە ئەنجومەنی بەڕێوەبردن ئاگاداربکەنەوە، کە پێشنیازەکانیان قبووڵکراون و حکوومەت قایلە وەزیفەکان تەنها بداتە خەڵکی خۆجێیی و زمانی خۆجێییش بە زمانی ڕەسمی دادەنرێ.

ب. ... دەتوانن بە ئەنجومەنی بەڕێوەبردن ڕابگەیێنن و بە شێوەیەکی ڕەسمی بەڵێنی سەرجەمی ئەم مەرجانەیان پێبدەن.

چوارەم مەرجی لیژنەی لێکۆڵینەوەی نێردراوی کۆمەڵەی نەتەوەکان ئەوە بوو، کە دەبێ بۆچوونی ڕاگەیەنراوی کوردان بۆ دامەزراندنی فەرمانبەرانی کورد بۆ بەڕێوەبردنی ناوچەکانی خۆیان ڕەچاوبکرێ ودادپەروەری بەرقەراربکرێ و پێخوێندن لە قوتانخانەکان دا بڵاوبکرێتەوە و دەبێ کوردیش لە سەرتاسەری ئەم ناوچانەدا زمانی ڕەسمی بێ.

پێنجەم پەیامی سەرۆکوەزیران لە ٢ی کانوونی دووەمی ١٩٢٦دا، کە تێهەڵکێشی بیرخەرەوەی بریت انیا بۆ کۆمەڵەی نەتەوەکان کراوە وئەمە دەقەکەیەتی:

«پێویستە لەسەرمان مافەکانی کوردان بدەین و فەرمانبەرانیان لەناو خۆیان هەڵبژێردرێن و زمانیان زمانی ڕەسمی بێ و منداڵەکانیان بە زمانی خۆیان پێیان بخوێندرێ. ئەرکی سەرشانمانە مافەکانی خۆیانیان بدەینێ»

٣. هەندێ لەم مەرجانە، لە ڕووی بەڕێوەبردنەوە، گونجاونەبوو. ئەگەر ئەم گفت و بەڵێنانە هەر بەپارچەکاغەز یا درۆودەلەسەی بەمەبەست دانەنرێن وبیانەوێ لەم ڕێگەیەوە بەسەر کێشەیەکی کاتیدا زاڵببن، دەبێ ئێستە بە شێوەیەکی شەرەفمەندانە سەرنجیان بدرێتێ. مخابن کە دەسەڵاتدارانی جیاجیای بریتانیا و عیراق هەوڵیانداوە، بە پشت گوێخستنی بەڵێنەکان، خۆ لەم دۆخ و کێشەیە دەربازبکەن . لە ئەنجامی ئەوەیشدا، نیشتمانپەروەرانی کورد بە سەرسەختییەکی زیاترەوە پابەندی ئەو مافە بەدەستهێنراوانەیان بوون، کە - وەک سەرەتا گوتم- دەکێشێتەوە بۆ پشتیوانیی جیابوونەوەی کورد لە زۆربەی عەرەب

٤. من ناڵێم وەزارەتی مەعاریف لە هەر دائیرەیەکی تر گوناهبارترە، بەڵام چەند نموونەیەکمان نیشاندەدا، کە بەڵگەی کورتبینییە لە کاری خۆی دا و هەر وەروژاندنی هەستی کوردیی تێدایە لەو مەسەلانەیش

ئـ هەوڵدان بۆ قەناعەتپێکردنی خەڵکی سلێمانی کە زمانی عەرەبی، وەک هۆیەکی پێ خوێندن، لەباتیی کوردی، لە قوتابخانەی دواناوەندی دا بەکاربهێنن، ب . ڕێنەدان بە دامەزراندنی قوتابخانەیەکی دواناوەندی لە هەولێر ئەگەر خەڵکەکە ڕازی نەبن زمانی عەرەبی وەک هۆیەکی پێخوێندن بەکاربهێنن، ج دواجار هەوڵدان بۆ گۆڕینی زمانی پێخوێندن لە هەردوو پۆلی پێنجەم و شەشەمدا لە هەولێر، لە کوردییەوە بۆ عەرەبی، د . بەکارنەهێنانی زمانی کوردی لە قوتابخانەی کچانی هەولێر، هـ . دواخستنێکی نەگونجاوی بڕیاردان لەسەر کتێبە کوردییەکانی دراونەتە وەزارەت و دانەمەزراندنی ئەو خەڵکانە کە هەموو کاتێکیان بە وەرگێڕانی ئەو کتێبانەوە بەسەردەبەن و گەلێک شتیتریش.

لێرەدا دەبێ نموونەیەکی ڕاستەقینەی مایەی پێکەنین بە درێژی بهێنمەوە: دانەری کتێبی ئەلفبای کوردی بۆ پۆلەکانی سەرەتایی، کە بەڕێوەبردن [ی مەعاریف] قبووڵیکرد، تازە چاپێکی دووەمی دەرکردووە. شاراوەنییە کە زمانی کوردی، سەرباری هەردوو حەرفی ئاسایی (ر) و (ل)، دوو حەرفیتری هەیە کە لەوانەوە وەرگیراوە، بە نوختەیەک ی دانراوی ژێر (ر) و سەر (ل) جوێدەکرێتەوە. لەبەرئەوەی پیتەکەیش لە بەغدا هەبوو، دانەر داوای لە بەڕێوەبەری مەعاریف کرد، ڕێی بدا ئەم دوو پیتە بەکاربهێنێ . بەڵام ڕێنەدانی -بێگومان- بووە هۆی دژایەتیی پێخوێندنی کوردی و زیانێکی زۆری پێ گەیاند لە ڕاستی دا ئەستەمە بیهێنینە بەرچاومان کە دانانی دوو نوختە، یا تەنانەت پەنجا نوختە، دەوڵەتی عیراق دەشێوێنێ!! سەرنجبدەن، زۆربەی نموونەکانی دەیانهێنمەوە، پەیوەندییان بە هەولێرەوە هەیە و ئەنجامی جوێکردنەوەی هەولێرن لە هەردوو لیوای کەرکووکوسلێمانیی دەستەخوشکی، بەو مەبەستە کە بخرێنە ژێر ئیدارەی بەڕێوەبەری مەعاریفی مووسڵ، کە توندڕەو و بۆچوونەکانی دژی کوردن ئەمە دەستکاری و پێشێلکردنی دەقی بەڵێنەکانە.

٥. هەرچەندە بە زۆری نموونەیتری هاوشێوەی ئەمە لە هەموو دائیرەیەکیتردا هەیە، بەڵام ئەوەی کە باسمانکردووە، بەسە بارودۆخەکە بە تەواوی خراپ و گەندەڵە، چونکە -لە لایەکەوە- ئیدارە ئەم بەڵێنانەی بە شێوەیەکی ترسناک ئاڵۆزکردووە، جاروبار سوورە لەسەر پشتگوێخستنیان، لە کاتێکدا کەسانێکی لە ڕووی سیاسییەوە نابەرپرس ئازادن فێڵ و دەهۆی خۆیان جێبەجێبکەن؛ -لە لایەکیترەوە- کوردان پێیان وایە هەموو پێشێلکردنێکی بەڵێنەکان بازێکی مەبەستدای تێدایە تا بێ بەشبکرێن لەو تاقە "ماف"ەی خۆیان و ئەوانیش بە پێداگرتنێکی زیاترەوە پابەندیانن. هەستی بێزارییەکی گشتی لە ناوچە کوردنشینەکاندا هەیە و هەر یەکێک ئازاری پێ بگا، دەموودەست دەبرێتەوە بۆ هەبوونی نیازی بەرنامەبۆدانراوی زوڵمکردن لە کورد

٦. ئەم دۆخە زۆر ترسناکە و سەرۆکێلان بێزارن کە پێش پەلهاوێشتنی ئیدارەی راستەوخۆ، بەرەبەرە دەسەلاتی دەرەبەگییان لەدەست دەدەن و لەو بەرەنگارییەی هەر دەسەلاتێکدا، باشترین بەرگ نیشتمانپەروەریی کوردییە خۆی لەژێردا حەشاربدەن ئەگەر کێشەیەکی ترسناک بکەوێتە نێوان دەولەتی عیراق و هەر یەکێک لە دراوسێکانی، ئەمڕۆ ناتوانێ پشت بە دلسۆزیی خەلکی کوردببەستێ

٧. تاکە چارەسەر، بەجێ هێنانی سیاسەتێکی عەمەلییە، لەوانە:

ئـ بەشداریپێکردنی کوردان وەکوو کورد لەناو دەزگا ناوەندییەکانی دەولەت دا (لەبریی تەنیا دادان نان بە قەوارەکەیاندا، ئەویش –وەک دۆخەکە حالێ حازر وایە– لە خۆشەویستیی ناوچە کوردنشینەکان نا)، بە نیازی بەدەستهێنانی هاوولاتیبوونی هاوبەشیان، لەباتیی جیابوونەوەیان؛

ب. رێکخستنی بارودۆخی لیواکان بە شێوەیەک کە دەرفەت نەدرێ، نە بە کاری هیچ کەسێکی نابەرپرس، نە بە گومانکردن لە حکوومەتی ناوەندی، کە گوایە ئارەزوویەتی مافەکانی کورد کەم بکاتەوە

٨. پشتبەستوو بە برگەی (ئـ)، گرنگترین کار تایبەتە بە ئالای عیراق، چونکە ئالای عیراق لە کاتی ئێستا دا رەمزی عەرەبە. دەبێ نوێنەرانی کورد لە پەرلەمان و سەرۆکان لە لیواکان بانگ بکرێن، پێشنیا زی رەمزێکی کوردی بکەن، تا بخرێتە ناو پێکهاتەی ئالا. رێوشوێنە ئاسانەکانی تریش، کە ئێستە پێویستن، ئەمانەن:

٢– ئیدارەخانەیەک بۆ وەرگێران پێویستە ئیدارەخانەیەکی وەرگێران بۆ زمانی کوردی لە پایتەخت دا دابمەزرێنرێ، هەموو کاتی خۆی تەرخانبکا بۆ کاری وەرگێرانی قانوونەکان و کتێبەکانی قوتابخانە و وەرگێرانی گەلێکیان کاتێک بلاودەبنەوە.. هتد.

٣– پوولی کوردان بە هەق یا ناهەق لافیئەوە لێدەدەن کە سەلاحەدین بە ئەسڵ کوردە و لەو مەزنەپیاوانەیە کە مێژوو باسیکردوون لەبەرئەوە دەکرێ وێنەی پالەوانە بەناوبانگەکەیان لەسەر جۆرە پوولێکی عیراقی ووێنەی کوردێکیش بە بەرگی نەتەوەییەوە لەسەر جۆرێکی بنەخشێندرێ نەک وێنەی وشتر کە لەسەر پوولی چوارعانەیینەخشێندراوە

4– دەکرێ خاوەندشکۆ بایەخدانی تایبەتی خۆی بە کورد بەوە رابگەیێنێ کە سریەیەکی کورد لە پاسەوانی شاهانەدا بەکاربێنێ، بەرگێکی رەسمی بپۆشێ، لە بەرگی میللی بچێ و جێگەیەکی دانیشتی هاوینەی لە چیاکانا دابینبکا. ئەم دوو

مەسەلەیە کە پێشتر پێشنیازکران، بەهایەکی گەورەیان دەبێ بۆ ناساندنی کەسی خاوەندشکۆ خۆی بەو سیاسەتە ئازادەی وا لێرە ئاماژەمان پێدا، بەلام دیارە لەم سیاسەتە بەدەر، هیچ سوودێکتریان نابێ

٩. پێش باسکردنی خالێ (ب)ی برگەی حەوتەم، باشتر وایە –بە راستی– بزانین مەبەست لە لیوا کوردییەکان چییە؟

١٠. هەرە ئالۆزترین بەلێنەکانی ئێستە بەلێنی کەرکووکە، چونکە لەوانیتر زیاتر دەرەتانی بەرتەسکە. هەرچەندە تای ترازووی ژمارەی تورک لە شارەکەدا و بە تایبەت لە چینەکانی سەرەوەدا، قورسترببوو، خولیای زۆربەی دانیشتووانی لیواکە، تەنانەت لە کاتی بەلێنپێدانیشدا، کوردی بووە. ئەوەتی بەلێندراوە، چەند ناوچەیەکی فراوانی کوردی لە سلێمانییەوە دراوەتە کەرکووک، بۆ ئاسانکردنی بەرێوەبردن ئێستە تەنانەت لە شاری کەرکووک خۆی دا هەستێک لە ئارادایە، حەز بە بەکارهێنانی زمانی کوردی دەکا، ل ەبریی تورکی، بەو پێیە کە زمانی لیوایە . پێویستە کەرکووک هانبدرێ بە شارێکی کوردی دابنرێ. ئەوسا کەرکووکییەکان مافیان دەبێ لە هەر لیوایەکی کوردیدا ببنە فەرمانبەر و هەر کوردێکیش لە وەزیفەیەکی کەرکووکدا دابمەزرێنرێ

١١. هەرچی ناوچە کوردنشینەکانی مووسلێشن، کێشەیەکی قورسیان تێدایە و هەر لە رووی بەرێوەبردن خۆیەوە، گەلێک هۆ هەن پشتیوانی لە پێشنیا زی دامەزراندنی لیوای دهۆک دەکەن فراوانیی مووسل دووئەوەندەی فراوانیی هەر لیوایەکیترە و بێ گومان هێندەی گەورەیی فەلەستینە . موتەسەریفی مووسلێش ناتوانێ چاودێرییەکی تەواوی هموو ناوچە چیانشینەکان بکا و کاتێک رێگەلە دهۆکەوە بۆ ئامێدی و لە ئامێدییەوە بۆ بلێ لێدەدرێ، لە رووی بەرێوەبردنەوە وا باشترە لیوایەکی تازە دابمەزرێنرێ، قەزاکانی زاخۆ، دهۆک، ئامێدی و زێبار (نەک ئاکرێ) بگرێتە خۆی و لە رووی سیاسیشەوە دەبێ ددان بەوەدا بنرێ کە ناوچە کوردییەکانی مووسل لە راسپاردەکانی کۆمەلەی نەتەوەکان و ئەو بەیاننامانەیش کە بەدوایداهاتن، دەرنەهێنراون و پرینگانەوە لە قبوولکردنی داوای دامەزراندنی لیوای دهۆک، رەنگە ببێتە هۆی کەمکردنەوەی کاریگەریی سەرکەوتووی ئەو سیاسەتە ئازادە کە وا نیازە بگیرێتەبو.

بە پێچەوانەی ئەم پێشنیازەوە، دەشێ بگوترێ دامەزراندنی لیوایەکی ئاوا لەم کاتەدا، رەنگە دژی ئارەزووی حکوومەتی تورکیا بێ و کوردیش تا ئێستە زمانی نامەنووسینی نێوان خەلکەکە نەبووە(لە کاتێکدا زمانی گشتیی بادینانی"کرمانجی"

لە بناغەوە جیاوازە لە سۆرانی"گۆرانی"، کە بەرەو ئەوە دەچێ ببێتە زمانی زانستیی کوردی). ئەو قەزایانەیش، ئەگەرچی زۆربەیان کوردین، هێشتا خەڵکانێکی غەیرەکوریان تێدان گرنگترینیان ئاسووریەکانن.

لەبەرئەوە دەردەکەوێ ئەم حاڵ وبارە پاساوی جێبەجێکردنی تەنیا بەشێکی ئەم بەڵێنانە هەر لەم کاتەی ئێستەدا دەداتەوە، وەک دامەزراندنی ژمارەیەکی بەجێی فەرمانبەرانی کورد و دامەزراندنی مامۆستایانی کورد لە قوتابخانە سەرەتاییەکان دا، ئەو شوێنانە نەبێ کە زۆرینەیەکی کوردیان تێدانییە و هەر ئارەزوویەکی نارەزایەتیدەربڕین بەرامبەر بەم پلانە، دەشێ رەتبکرێتەوە و وا روونبکرێتەوە کە پێکهێنانی دەستبەجێی لیواکە –لە رووی بەرێوەبردنەوە– بە هۆی خراپیی رێگ ەکانی گەیاندنەوە، راست نابێ، بەڵام حکوومەت بەتەمایە رێگای بەرەو بلێ لە ماوەی سێ ساڵدا تەواوبکا و مەسەلەکەیش بە کراوەیی بهێڵێتەوە

١٢. لەبەرئەوەی ئێمە لیوا کوردییەکانمل وا ناساند کە کەرکووک و هەولێر و سلێمانی دەگرێتەوە و لەم کاتەدا دهۆکی تێدانەبێ، دەبێ مەسەلەی زمان بە دانانی قانوونێک بەپێی ماددەی ١٧یەمی قانوونی بنچینەیی رێک بخرێ، پێشنیازبکرێ کوردی، زمانی رەسمی بێ لە پێوەندییە رەسمییەکانی ناو هەرسێ لیوا ونێوانیاندا.

١٣. دەبێ ئەم سێ لیوایە، لە رووی ئیدارەی مەعاریفەوە، پێکەوە لێک بدرێن و بخرێنە ژێر ئیدارەی بەرێوەبەرێکی شارەزای زمانی کوردی کە دەسەڵاتی هەبێ و برەپارەیەکی لەدەستدابێ بۆ دانانی کتێبەکانی قوتابخانە

١٤. ئەگەر ئەم رێ وشوێنانە بگیرێنەبەر کە پێشنیازیاندەکەین بۆ بە رەسمی دان نان بە قەوارەی کوردیدا بە مۆرکێکی کوردییەوە و دانانی هەرچییەک بویستری بۆ قانوونی ئاڵا و قانوونی زمان و دامەزراندنی بەرێوەبەری قوتابخانە کوردییەکانیش– کە ئەنجامێکی پێویستی ئەم کارەیە ، ئەوسا ئەو جووڵانەوەیە کە بەرێوەبردنێکی جیا و سەربەخۆی د ەوێ، ژمارەیەکی زۆری خەڵک لە دەوری نامێنێتەوە وام بە بیردا دێ، ئەگەر کوردمان بەم شێوەیە دڵنیاکردەوە، دەتوانین بە ئاسانی وایان لێبکەین رازیببن دەستکاریی ئەو مەرجە بکەن کە رێگری لە هەبوونی بەرێوەبردنێکی لەباری دامەزراو دەکا و دەڵێ: دەبێ سەرجەمی فەرمانبەرانهەر کورد بن؛ تا بگۆردرێ بە یەکێکی تر کە پێوانەی وەزیفەداری، شارەزاییی راستەقینە بێ لە زمانی نەتەوەیدا، یا مەرجەکە وا پێویست بکا سکاڵا لە تێکەڵکردنی نزیکەی ١٠٪ی فەرمانبەرانی غەیرەکورد نەکرێ، ئەگەر کاروباری بەرێوەبردن ئەوە بخوازێ

١٥. لە کۆتاییدا، بە خۆدا رادەپەرموم بۆچوونی خۆم بخەمەروو کە پشتبەستووە بە هەم پێوەندییەکی تەواو بە هەموو چینەکانی گەلی کوردەوە و هەم خولیا و خەیاڵی کوردان لە ماوەی حەوت ساڵی رابوردوودا و هەم هێندێ ئەزموونی پێش ئەو ماوەیەیشم لەگەڵیان و بڵێم : ئێمە بە مامەڵەکردنێکی دۆستانەی کوردان بەو شێوە پێشنیازکراوە، دەتوانین کورد بکەینە توخمێکی زۆر سەقامگیرتری دەوڵەتی عیراق. بەڵام خۆ دانە دەم ئەم تەوژمەی ئێستە، پراوپڕی مەترسییە

١٤ی مایسی ١٩٢٩

(ماویەتی)

اللائحة الكردية

١١٧٢ – وع

[illegible] ان يكون (غالبا) كل عمل رسمي يتضمن الاعتراف بكيان الاكراد في العراق قد اخذ شكل البيان او الوثيقة او الشرط الذي يؤيد فصل الاكراد عن الجهة العرب.

[illegible] كثير من [illegible] الرسمية الا الي بدون مراجعة [illegible] الاول وعلة ما يأتي :

اولا – [illegible] حينما كان [illegible] المستعمرات في عام ١٩٢١ [illegible] ان الاكراد [illegible] على الانضمام الى الدولة العراقية [illegible] ارادتهم.

ثانيا – [illegible] حكومتي بريطانيا والعراق المشترك [illegible] في كانون الاول سنة ١٩٢٢ بالنص الاتي :

[illegible] صاحب الجلالة البريطانية والعراق بحقوق [illegible] العراق في تأسيس حكومة كردية داخل الحدود [illegible] ان [illegible] العناصر الكردية المختلفة [illegible] ([illegible]) بشأن شكل الحكومة التي ترغب فيه (الحكومة) والحدود التي ترغب في ان تمتد اليها وسوف ترسل مندوبين مسؤولين الى بغداد [illegible] المذاكرة بشأن علاقاتها السياسية والاقتصادية مع حكومتي صاحب الجلالة البريطانية والعراق.

ثالثا – البرقية ([illegible] التركية) المرسلة من قبل رئيس الوزراء [illegible] عبد المحسن [illegible] الى المتصرف والاهلين في كركوك [illegible] ان يشتركوا في انتخابات تموز سنة ١٩٢٢ وحثهم بهذه الصورة على الموالاة على الانضمام لدولة العراق التي كانوا قد [illegible] الى ذلك الحين [illegible] :

(أ) [illegible] اعلام المجلس الاداري بان [illegible] بان الحكومة توافق على اسناد الوظائف لاهل المحل [illegible] اللغة المحلية [illegible] اللغة الرسمية.

(ب) .... [illegible] اعلام المجلس الاداري [illegible] هذه الشروط [illegible] بصورة رسمية.

رابعا – [illegible] لجنة التحقيق [illegible] من قبل عصبة الامم [illegible] التي [illegible] الاكراد [illegible] الموظفين [illegible] من [illegible] الكردية لادارة [illegible] الاعتبار وتوزيع العدالة ونشر [illegible] في [illegible] اللغة الكردية [illegible] تكون اللغة الرسمية لهذه [illegible].

کورد میترایی/میسرایی بووە؟

نووسینی سۆران حەمەڕەش

جاران باو باوی زەردەشتی بوونی کورد بوو، ئێستا ماوەیەکە باسی میترایی بوونی دەکرێت. زۆربەی ئەو بابەتانەی کە لەسەر میترایی بوونی کورد نووسراون، کێشەیەکی سەرەکیان هەیە. هێشتا پێناسەیەکی روونیان بۆ ئاینی میترایی لەلا گەڵاڵە نەبووە، سەرەڕای ئەوە ئەوان لەلایەن خۆیانەوە بڕیاریان داوە کە کورد میترایی بێت. بۆ ئەو مەبەستەش ئەڕۆن وێنەیەک، شوێنێک، ناوێک یان هەر کۆبوونەوەیەکی کوردی دەدۆزنەوە بۆ ئەوەی کە پاڵپشت لە بۆچوونەکەیان بکەن. واتە ئەو کەسانە پێشتر بڕیاریان داوە کە کورد میترایيە و بە مێشکێکی کراوەوە چاوەڕوانی دەرئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان ناکەن. جا هەر کە بڕیارت دا، ئیتر پێویستت بە لێکۆڵینەوە نیە. گەر گایەک لە ڕێوڕەسمێکی کوردستاندا سەربڕێت یان نیگارێک لەلالش ببینرێت، دەتوانین بیبەینەوە بۆ میترایی. نەمبینیوە کە کەسێک پێش ئەوەی کە بڵێت کورد میترایيە پێمان بڵێت کە میترایی چیە.

لە ڕاستیدا بەڵگەنامەم لەبەردەستدایە کە یەکەم جار لە مێژووی مرۆڤایەتیدا میترا نزیکی سێ هەزار و پێنج سەد ساڵ لەمەوبەر لە کوردستان ناوی هاتووە و دەیان تێکستم هەیە بە زمانی کوردی کە تەمەنیان نزیکەی دوو هەزار و شەش سەد ساڵە و ناوی میترایان هێناوە و هەموو کوردێکی ئەمڕۆ لێی تێدەگات. هەروەها ناوی چەندین هۆزی کوردیم هەیە لە سەدەکانی ناوەڕاستدا کە بەشێک لە پێکهاتەی ناوەکەیان میترا بووە و دەیان لێکۆڵینەوەی جیهانیشم لەبەردەستدایە لەسەر ئەو ئاینە. سەرەڕای ئەوە ناتوانم هێشتا دەرئەنجام بدەم.

ئەبێت ئێمە دانبەوادا بنێین کە لە ئاینی کوردی تێنەگەیشتووین. هۆکاری تێنەگەیشتنمان لە ئاینی کوردی دوو هۆکاری سەرەکیە. یەکەمیان ئەوەیە کە کورد نەتەوەیەکی زۆر دێرینە و لە ناوچەیەکدایە کە سەدان ئاین و ڕێچکەی ئاینی و هەزاران بەڵگەنامەی ئاینی دێرینی تێدایە کە هێشتا ئاشنای زۆرینەیان نین. دووەم ئەوەیە کە زانکۆ و دەزگا ئەکادیمیەکانی کوردستان، بە گشتی توانای

لێکۆڵینەوەی زانستی جدیان لەسەر کورد نیە بە تایبەت لە بواری ئایینداا. ڕاستە ئێمە پێشتر دەزگای ئەکادیمی تایبەت بە لێکۆڵینەوەی کوردیمان نەبووە بەڵام خۆ ئەوە سی ساڵە چەندین دەزگامان هەیە کە دەبوو لێکۆڵینەوەی زانستیان بکردایە وەنەیانکردووە.

بە بۆچوونی من بۆ ئەوەی کە مرۆڤ بتوانێت لەسەر ئاینی کوردی تا ڕادەیەک دەرئەنجامێکی قەناعەتپێکەراوی چنگ بکەوێت، بەلایانی کەمەوە دەبێت هەندێک لەم پرسیارانە وەڵام بداتەوە:

خودا هوری و هیتی و لوڤی و سۆمەری و گوتی و میدی و هوریەکان کامەن و ئایین لای ئەوان مانای چی بووە؟

ئاینی سراسیەکان پەیوەندی بە ئاینە کوردیەکانەوە هەبووە؟

بۆ کوردە کریستیانەکان لەسەر مەزهەبی یەعقوبی و موسوڵمانەکان لەسەر مەزهەبی شافیعی بوون؟

زەردەشت تا چەند مێژوویی بووە و کێ بووە و ئاینەکەی چۆن بڵاوبووەتەوە؟

بۆ کڵێسا لە سەدەی یەکەمی زاینیەوە کتێبی تایبەتی دژی مانی و بەردەیسان و مارسیۆن دەکردووە کە هەموویان خەڵکی کوردستان یان نزیک کوردستان بوون؟

بۆ زۆربەی کریستیانە کوردەکان لە پلەی باڵادا لەلایەن کڵێسای ڕۆمەوە بە هێرەسی (هەرتەقە/لایاو لە دین) تۆمەتبارکراون.

ئاینی مانی بۆ سەری هەڵدا و کاریگەری لەسەر ئاینە کوردیەکان چۆن بووە؟

پێغەمبەر مانی بۆ لە ناوچەی کرماشانەوە چووە بۆ هەولێر و لەوێوە بۆ جەزیرە و بۆتان. ئەوە تا چەند پەیوەندی بە قەڵەمڕەوی حوکمڕانە کوردەکانی ئەو سەردەمەوە هەبووە ؟

مەزداک و ئاینەکەی کاریگەریان لەسەر ئاینە کوردیەکان چی بووە؟

بۆ لە سەدەی چوارەمی زاییندا پاشای هەولێر، مار قەرداخ، دژی ئاینی زەردەشتی وەستا و بوو بە کریستیان؟

ێیزیدی و کاکەییەکان لە پێش ێیسلامدا هەلومەرجیان چۆن بووە؟

بۆ لەسەدەی دەیەمی زاییندا هەندێک لە کوردە کرمانجەکان و دەوڵەتەکانی باکوری کوردستان مەیلی شیعەگەریان پێوە دیارە و نزیک بوون لە فاتمیەکانەوە؟

بۆ بنەماڵەی پاشایانی حوکمرانی هەولێر لە سەدەی یەکەمی زاییندا چوونە سەر ئاینی جوو، تەنانەت خۆشیان خەتەنە کرد؟

بۆ دوو ڕێچکە مەزنە سۆفیگەریەکەی سەردەمی ێیسلام سورەوەردی و قادری، کوردی بوون؟

کێ ڕێچکەی سۆفیگەری نەقشبەندی هێنایە کوردستان، مەولانا خالد یان پێش ئەو هێنرابووە کوردستان؟ ئەی بۆ لە کوردستاندا وا بڵاوبووەوە؟

کە موسوڵمانان گەیشتنە کوردستان، ئاینی کوردەکان چی بوو؟

کاریگەری دەوڵەتی حەسنەوی و هەیاری (عەنازی) لەسەر ئاینی یارسان و پێچەوانەکەی چۆن بووە؟

سەلاحەدین ئاینی بەکارهێنا بۆ فراوانبووی دەسەڵاتی یان پێچەوانەکەی ڕاستە؟ تا چەند عەرەب ڕۆڵی لە ناو دەوڵەتەکەی سەلاحەدیندا هەبووە و سەلاحەدین بۆ هێندە بایەخی بە مەزهەبی شافعی داوە؟

سەلاحەدین و بنەماڵەکەی بۆ لە ڕووی فەرهەنگیەوە هێندە لەژێر کاریگەری گۆرانی بێژ و شاعیرانی هەولێردا بوون؟

ئاین لای هەورامی و سۆرانیەکان لەگەڵ بڵاوبووەنەوەی ێیسلامدا بەرەو کوێ چوو؟

بۆ زۆربەی کلامە یارسانیەکان بە زمانی هەورامین و هی ێیزیدیەکان کرمانجین؟

دروزەکان کێن و پەیوەندی ئاینەکەیان بە ئاینە کوردیەکانی ترەوە چی بووە؟

دیارە من نامەوێت خوێنەر بێ هیوا بکەم بەڵام ئەو هەموو بۆشاییە لە تێگەیشتنمان بۆ خۆمانمان هەیە. جا لەو هەموو بۆشاییەدا چۆن دەتوانین بڕیار لەسەر ئاینی کوردی بدەین؟ ئەگەر بڕیاریش بدەین، بە دڵنیایی بڕیارێکی هەژارانە دەبێت و بەو شێوەیە دەبێت کە ئەمڕۆ تێیدان و هەرکەسە و دێت و ئاینێک دەکاتە کوردی. دیارە ئەرکی خوێنەر نیە ئەو بۆشاییە پڕبکاتەوە، بەڵکو ئەوە ئەرکی زانکۆکانە کە هەڵبستن بەو کارە و پێی هەڵنەستاون.

من نامەوێت هەموو ئەو کارانەی کە دەزگا ئەکادیمیەکان کردوویانە ڕەت بکەمەوە، بەڵام دەبێت دان بەوەدا بنێین کە لە ئاستێکی زۆر هەژاردایین. دەنا چۆن دەبێت لە دوای شەرەفخانەوە هیچ مێژوونوسێکی کورد کە لەسەر بنەچەی کورد قسەی کردبێت، نەیتوانیبێت ئەمین زەکی تێپەڕێنێت کە بەمەرجێک ئەو لە سیەکاندا دەستیکردووە بە نووسینی مێژووی کورد .

ئەمڕۆ تاقە کاری ئەکادیمی باش کە لەلایەن کوردەوە لەسەر ئاینی کوردی کرابێت، کتێبەکەی میرداد ێیزەدیە لە ژێر ناونیشانی The Kurds. میرداد باوکی کوردێکی کرماشانیە و دایکی بەلجیکیە. ئەو یەکەم کەس بوو کە بەشێوەیەکی ئەکادیمی قسەی لەسەر پەیوەندی نێوان ئاینی عەلەوی و ێیزدی و یارسان کردووە .

ێیمە پێویستمان بە تێگەیشتنە نەک دەرئەنجام . ئەمڕۆ دەرئەنجام زۆر دەدەین و هەوڵی لێکۆڵینەوە نادەین. ێیمە وەک کەسێک کە لە ڕووبارێکی خوڕدا هەوڵ بدات هەر چڵە دارێک بکەوێتە بەردەستی خۆی پێوە هەڵبواسێت، هەر شتێکی سادە ببینین خۆمانی پێوە هەڵدەواسین و قسەکردنمان لەسەر ئاینی کوردی بەو جۆرەیە .

جا ئەگەر وەڵامی ئەو پرسیارە بدەمەوە کە ئایا کورد میترایە؟ بەڵێ میترا لە ناو کورد دا ڕەگێکی دێرینی هەیە بەڵام دانانی کورد بە میترایی بۆچوونێکی زۆر هەژار و سادە و نائەکادیمیە و سوود بە تێگەیشتنمان لە خۆمان ناگەیەنێت. ئاینی کوردی زۆر لەوە ئاڵۆزترە کە بەبۆچوونی وا سادە لێکدانەوەی بۆ بکرێت. لەبری ئەوەی کە کورد بکەینە میترایی باشترە لە خودای میترا و ئاینەکە و ڕۆڵی لە کوردستان و جیهاندا تێبگەین بە ئامانجی تێگەیشتنێکی قوڵ لە ئاین و فەرهەنگی کوردی.

تێبینی

-هەندێک باس لەسەر میترا لە کتێبە نوێکەمدا دانراوە و چاوەڕوان مەکەن لە کۆمێنتدا بەشداری قسەکردن بکەم لەسەر ئاینەکان. ئەو بابەتە زۆر ئاڵۆزە و لە کۆمێنتدا یەکلایی ناکرێتەوە.

قازی محەمەد لە یادەوری (سەرکەوتن و شکستی) ئێمەدا

دکتۆر بورهان یاسین

کورد و دوانەی مێژوو و سیاسەت
قسەیەک لە یادی ١٠ی خاکەلێوەدا

لە رۆژێکی وەک ئەمرۆدا، لە ٣١/٣/١٩٤٧ ، کە بە ١٠ی خاکەلێوە ناسراوە، لە مەدانی چوارچرا لە شاری مەهاباد، پێشەوا قازی محەمەد، سەرۆکی کۆماری کوردستان و سەیفی قازی و سەدری قازی دلێرەقانە لە سێدارە دران .

لە سێدارەدانی پێشەوا لەو رۆژەدا لە هەمان ئەو گۆرەپانی چوارچرایەی کە تیایدا کۆماری کوردستانی لە ساڵی پێشتردا (رێک لە ٢٢/١/١٩٤٦) لە لایەن پێشەواوە راگەیاندرابوو، زیاتر لە پەیامێکی لەخۆ دەگرت. بە پێی زۆربەی خوێندنەوەکان بریاری لە سێدارەدان لە لایەن شای ئێران وە هێزی چەکداری ئێرانەوە یەکلا کرایەوە، لەگەڵ بوونی هەندێ وردەکاری مێژوویی دیکە کە دەکرێ لە پەیوەستێکی دیکەدا باسکردنیان گرنگ بێت. یەکێک لەو وردەکاریانە کە زۆر جار وەک پرسیار دەوروژێنرێت هەڵوێستی ئەمریکیەکانە لە بریاری لەسێدارەدانی پێشەوا و هاوەڵەکانی. لەم بارەیەوە دەکرێ بڵێین کە لە بەڵگەنامە و تۆمارە دیپلۆماسییەکانی ئەو کاتەی ئەمریکا لە هیچ کوێیەک بەرچاو ناکەوێ کە ئەمریکیەکان پشتگیر بووبن بۆ ئەم بریارە، بەڵکو لە راپۆرتێکی یەکلاکەرەوە لە قونسلیەی ئەمریکی لە تەبریز کە لە ١٩ی ئەپریلی ١٩٤٧ نێردراوە بۆ وەزارەتی دەرەوە لە واشنتن رێک ئەوها هاتوە ئەمانە، واتە قازییەکان "گوناهیان هەر چی دەبێت، ئەمانە سەرکردەی رێزلێگیراوی گەلەکەیان بوون (From Sutton to the State Department, April 19, 1947, DSDF, 891. National Archives)لەگەڵ ئەوەشدا رۆڵی ئەمریکییەکان، راستەوخۆ یا ناراستەوخۆ، وە لە ئاستی جیا جیادا، لە پشتگیریکردن لە ئێران بۆ تێکشکاندنی هەردوو کۆماری ئازەربایجان و کوردستان راستییێکی حاشاهەڵنەگرە ❊.

دەکرێ ئەم رووداوە لە دوو دیدی زۆر جیاوازەوە باس بکەین و تێگەیشتنی بۆ بکەین:

١ (لە دیدی دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە:

هەڵبژاردنی چوارچرا بۆ ئەنجامدانی ئەو تاوانە، واتە کۆتاییهێنان بە ژیانی پێشەوا و دوو قازیەکی دیکە، بەڵکو مەبەست لێی لەگۆرنانی خودی کۆماری کوردستان و خەونی سەربەخۆیی بوو، ئەو خەونەی خۆی لە راگەیاندنی کۆماردا، هەر لەو گۆرەپانی چوارچرایەدا، دەربرییوو؛

٢ (لە دیدێکی کوردستانییەوە :

لە مێژوو و خەبات و ئاگایی نەتەوەیی و نیشتمانیدا بەردەوام دوو شێوازی رووداو جێگای تایبەتی خۆیان لە "یادەوەری بەکۆمەڵی " (collective memory)ی نەتەوەکاندا دەکەنەوە: ئەم دوو شێوە رووداوەش یەکێکیان چرکەساتی سەرکەوتنە، یا تەنانەت هەستکردن بە سەرکەوتن (سەرکەوتنی تەسەورکراو(imagined victory – ، وە ئەوەی دیکەشیان چرکەساتی نسکۆ و شکستە .

زۆر بە کورتی و بە چڕی: چیرۆکی کۆماری کوردستان، وە بە دیاریکراوی ئەو بەسەرهاتانەی لە گۆرەپانی چوارچرا خۆیان بەیان کردووە، ئەو چیرۆکەیە کە هەردوو شێواز لە رووداو، واتە چرکەساتی گەش و سەرکەوتن لە لایەک، وە پێچەوانەکەی واتە چرکەساتی نسکۆ و شکست لە لایەکی دیکەوە، لە هەمان تابلۆدا کۆدەکاتەوە.

هەڵبەتە لە نێوان سەرکەوتن و نسکۆ جیاوازییەکی زۆر و تەنانەت دژایەتییەکی گەورە هەیە، بەڵام مێژوو پێمان دەڵێ هەردووکیان بۆ یادەوەری بە کۆمەڵی هەر نەتەوەیەک وەک یەک گرنگن: هەردووکیان بە تەنیشت یەکەوە وە لە تێکهەڵکێشێکی ئاڵۆزدا، بە تایبەتی لە ئاگایی کۆمەڵایەتیدا، شوێنی خۆیان لەو یادەوەریە بە کۆمەڵەدا دەکەنەوە. . . ئاخر دەکرێ لە جەدەلی بەکاربردنی راست و دروستیی ئەم یادەوەرییە بە کۆمەڵە، لە قولایی "تێگەیشتنێکی پڕ لە ئاگایی و بەخۆداچوونەوەیەکی راستگۆیانە" لە نسکۆ و شکستدا، تۆی هەڵسانەوە و سەرکەوتن بچێنیت! جگە لە یادەوەری بە کۆمەڵ، مێژووش ئەو گێرانەوەیە کە دواجار لە پرۆسەی نەتەوەسازی و خەباتی نەتەوەیی و نیشتمانیدا حزورێکی گرنگ و بەهێزی هەیە.

بەبێ ئەوەی هەوڵمان دابێ لێرەدا لە ێیشکالیی تیکهەڵکێشی دوو چەمکی مێژوو و یادەوەری بە کۆمەڵ نزیک ببینەوە، کەچی گرنگە لە هەمان کاتدا ئەوە بڵێین کە مێژوو و یادەوەری بە کۆمەڵ دوو کەرەسەی یەکجار گرنگن، هەڵبەتە لە تەک زۆر کەرەسەی دیکەوە، لە کار و خەباتی سازدانی ئاگایی نەتەوە، وە دواجار لە هەوڵ و کۆششی ئەو نەتەوەیەدا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی؛ لەسەر ئەو باوەڕەی کە ئەوەی دوێنێ سیاسەت بوو ئەمڕۆ مێژووە و ئەوەشی ئەمڕۆ سیاسەتە سبەی دەبێ مێژووە. لەم ئاوێتە بوونە فکریەی مێژوو و سیاسەت، ێێتر ئەو ئەنجامگیریەمان دەست دەکەوێت کە بەڵێ ناسیۆنالیزم (وەک ئایدیۆلۆژیا، جوڵانەوەی کۆمەڵایەتی، نەخشەڕێگا و پرۆگرامی سیاسی) وە چیرۆکی نەتەوە لە هەرسێ رەهەندەکانی کات (واتە دوێنێ، ئەمڕۆ، و سبەینێ) بە توندی بەیەکەوە گرێ دەدرێن. کە واتە بە پێی ئەم بۆچوونە، بەسەرهاتی کۆماری کوردستان و لەسێدارەدانی پێشەواو هاوڕێکانی رووداوگەلێک نین کە لە دوێنێدا جێمابن، بەڵکو ئەم رووداوانە (لە خاڵە گەشەکانیادا، هەر وەک چۆن لە شکست و نسکۆیاندا) لە پرۆسەیەکی ئاگایی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی کوردا حزوریان هەیە و لە سبەینێشدا ئەو حزوورەیان هەر بەردەوام دەبێت، تەنانەت بەردەوامیدان بە حزوریان لە سبەینێی نەوەکانی داهاتودا مەسەلەیکی یەکجار گرنگە .

واتە لێرەوە دەکرێ، بە واتایەکی دیکە، بڵێین چیرۆکی کۆماری کوردستان وە لەسێدارەدانی پێشەوا لە ١٩٤٧/٣/٣١، هەردوو خاڵی گەش و سەرکەوتن، یا هەر نەبێ خاڵی ەەستکردن بە سەرکەوتن لە لایەک، وە شکست و نسکۆ لە لایەکی دیکەوە لەخۆ دەگرێ: ئەم چیرۆکە هەڵگری دوو دانە حاڵەتە، بەڵام لە یەک دانە شوناس و یەک دانە چیرۆکدا: شوناسی کوردبوون و چیرۆک و بەسەرهاتی کورد!

بەم واتایە، وێڕای داخکێشان بۆ لەسێدارەدانی پێشەوا و دوو قازیەکی دیکە، ئەوەی لێرەدا گرنگ و پێویستە ئەوەیە کە هەر وا بە ئاسانی لێنەگەڕێین ئەو بۆنەیە بەسەرماندا تێپەڕێت و بەم واتایەش ێیستەیەکی شایستە و جدی و پڕ لە ئاگایی لە رووی ئەم رووداوەدا بکەین: لە لایەکەوە، بەرز نرخاندنی خاڵی گەشی سەرکەوتن کە راگەیاندنی کۆماری کوردستان و ئەزموونی کورتی ئەم کۆمارەیە؛ لە لایەکی تریشەوە بەردەوام هەوڵدان بۆ سارێژکردنی زامەکانی مێژوو و تێپەڕاندنی فاکتەر و هۆکارەکانی زام و شکستەکان، بەر لە هەر شتێکیش ئەم زام و هۆکارانەی شکست لە ناخی خۆمان و لە ناواخن و قوڵایی ناسیۆنالیزمی کوردیدا، زۆر بە تایبەتیش رەهەندی ئاگاییەوە .باس و خواسی کۆماری کوردستان، رووداوە پەیوەندیدارەکان بە چیرۆکی ئەو کۆمارەوە و بە تایبەتیش کۆتاییە تراژیدیاوییەکەی، بەردەوام دەمانخاتە بەردەم ئەرکی

پێداچوونەوەی ئەم مێژووە: ئاخر (بە لەبەرچاو گرتنی بەردەوامی گەشەسەندنی کۆمەڵایەتی و ئاگایی مرۆڤەکان، گۆڕانکاری لە پێدراو و گۆڕاوە مێژووییەکان) بەردەوام مێژوو پێویستی بە جۆرێک لە "ئەوپدێیتی" بەردەوامە. جا دەکرێ ئەم ئەوپدێیتە لە چوارچێوەی ئایدیۆلۆژی و بە ئامرازە ئایدیۆلۆژییەکان بێت و لە خزمەت ئامانجی ئایدیۆلۆژییدا بێت، یا لە چوارچێوەی زانستی و بە ئامرازە زانستییەکان بێت لە خزمەت پرس و ئامانجە زانستییەکاندا!

بەم واتەیەش، پێویستە یادی کورد، جا لە هەر کوێیەکی ئەم جیهانە یا لە هەر بەشێکی کوردستان دەبین بابین، سەردانێکی یادەوەری بە کۆمەڵی خۆمان و ئەو مێژووە بکەینەوە و ئەم پرسیارە بکەین: ئایا پێگە و جێگەی کۆماری کوردستان و بەسەرهات و کۆتاییەکەی لەو یادەوەریەدا چەندە و چۆنە. ئایا چۆن دەکرێ یادی بە هەمان گرنگییەوە لە دوانەی خاڵی گەش و سەرکەوتن لە لایەک و شکست و نسکۆی کۆماری کوردستان بگەین، جگە لەوەش چۆن دەکرێ ئەم دوانەیە لە یەکبونێکی توکمەدا جێگای خۆی لەو ئاگاییەدا بکاتەوە، بە شێوەیەک کە ئەم ئاگاییە روو لە داهاتوو بتوانێ لە هەمان کاتتدا ببێ بەو ئامراز و پێگەو خاڵەی لێوەدەرچوونە کە ناسیۆنالیزمی پێویستیەتی بۆ تێپەڕاندنی ئەو قۆناغەی کە تیایەتی، بەرەوە دوارۆژ و ئاسۆیێکی گەشتر و پرشنگدارتر .

دەرەنجام: ئەو گەڕانەوە و سەردانەمان لە یادەوەری بە کۆمەڵ تەنها شتێک نییە بۆ ئەوەی بزانین ئاگایی خۆمان روو لە مەسەلە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان چەندە و چۆنە وە بە تایبەتی لە مەسەلەی سەربەخۆییدا. بەڵکو ئەو سەردانەمان لە یادەوەری بەکۆمەڵ لە پێناو زۆر زیاترە: یادەوەری بە کۆمەڵ دەکرێ ئامرازێکی گرنگ بێت لە رەهەندە سیاسی و ئایدیۆلۆژییەکانی جوڵانەوەیەکی نەتەوەیی و نیشتمانی کوردستاندا: ئامرازێک بێت بۆ جۆش و خرۆشدان و مۆبیلیزاکردن. ئامرازێکیش بێت لە رێکخستنی ئەوەی پێی دەگوترێ "فەزای نەتەوەیی، یا فەزای نیشتمانی." ئاخر یادەوەری بە کۆمەڵ دەتوانێ دواجار جێگایەکی گرنگ لە هێز و توانستی "مەعنەوی" هەر گەلێک پێک بهێنێ و سەرچاوەیەکی گرنگی ئەو هێزە مەعنەوییە بێت: هێزێک کە دەکرێ بە "هێزی نەرم" ناوزەدی بکەین، کە لە خەباتی نەتەوەیی و نیشتمانی نەتەوەیەکدا دەکرێ "هێزی نەرم" هاوتای سەرچاوە مادییەکانی هێز بێت، تەنانەت لە هەندێک حاڵەتدا زۆریش گرنگتر بێت!

---

*شایانی گوتنە کە د. عبدالرحمن قاسملو، لە گفتوگۆیەکی تایبەتی لەگەڵ نووسەری ئەم وتارەدا لە ستۆکهۆڵم ماوەیەکی کەم بەر لە تیرۆرکردنی، جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە بۆچوونێک هەبووە کە گوایە ئەمریکییەکان رۆڵی خراپیان بووە لە مەسەلەی لەسێدارەدانی قازی محەمەد و بەلای ئەوەوە ساغکردنەوەی ئەم مەسەلەیە گرنگییەکی تایبەتی هەبوو.

نامەیەکی ئەبراهام لینکۆڵن بۆ مامۆستای کوڕەکەی

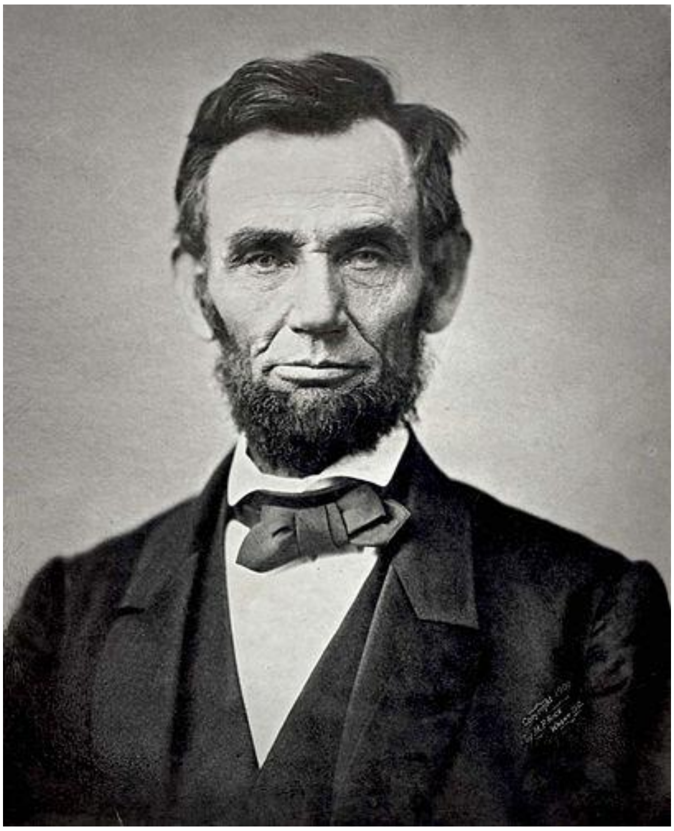

ئەبێ منداڵەکەم درکی ئەوە بکات تێکڕای مرۆڤەکان ڕاستگۆ و هاوڕێ نین، بەڵام پێی بڵێن لە بەرامبەر هەر چەوتکارێکیشدا مرۆڤێکی باش هەیە.

پێی بڵێن لە بەرامبەر هەر سیاسەتوانێکی خۆویستیشدا، سەرکردەیەکی جوامێر هەیە.

پێی بڵێن لە بەرامبەر هەر دوژمنێکدا دۆستێکیش هەیە.

دەزانم کاتتان لێ دەگرم، بەڵام با وا فێر بێت بە ڕەنج و کۆششی خۆی دۆلارێك پەیدا بکات باشترە لەوەی پێنج دۆلار لەسەر زەوی بدۆزێتەوە.

فێری بکەن چێژ لە سەرکەوتن بکات و پەندیش لە شکست وەربگرێت. دووری بخەنەوە لە حەسارەت و گرنگی و کاریگەری پێکەنینی فێر بکەن.

گەر دەتوانن ئاشنای بکەن بە بەهاکانی کتێب لە ژیاندا.

پێی بڵێن قووڵ بێتەوە کاتێك کە باڵندەکان دەفڕن و باڵ لێك دەدەن.

با لە دڵی ئاسمان ورد بێتەوە، ورد بێتەوە لە گوڵەکانی دەرونی باخچەکان.

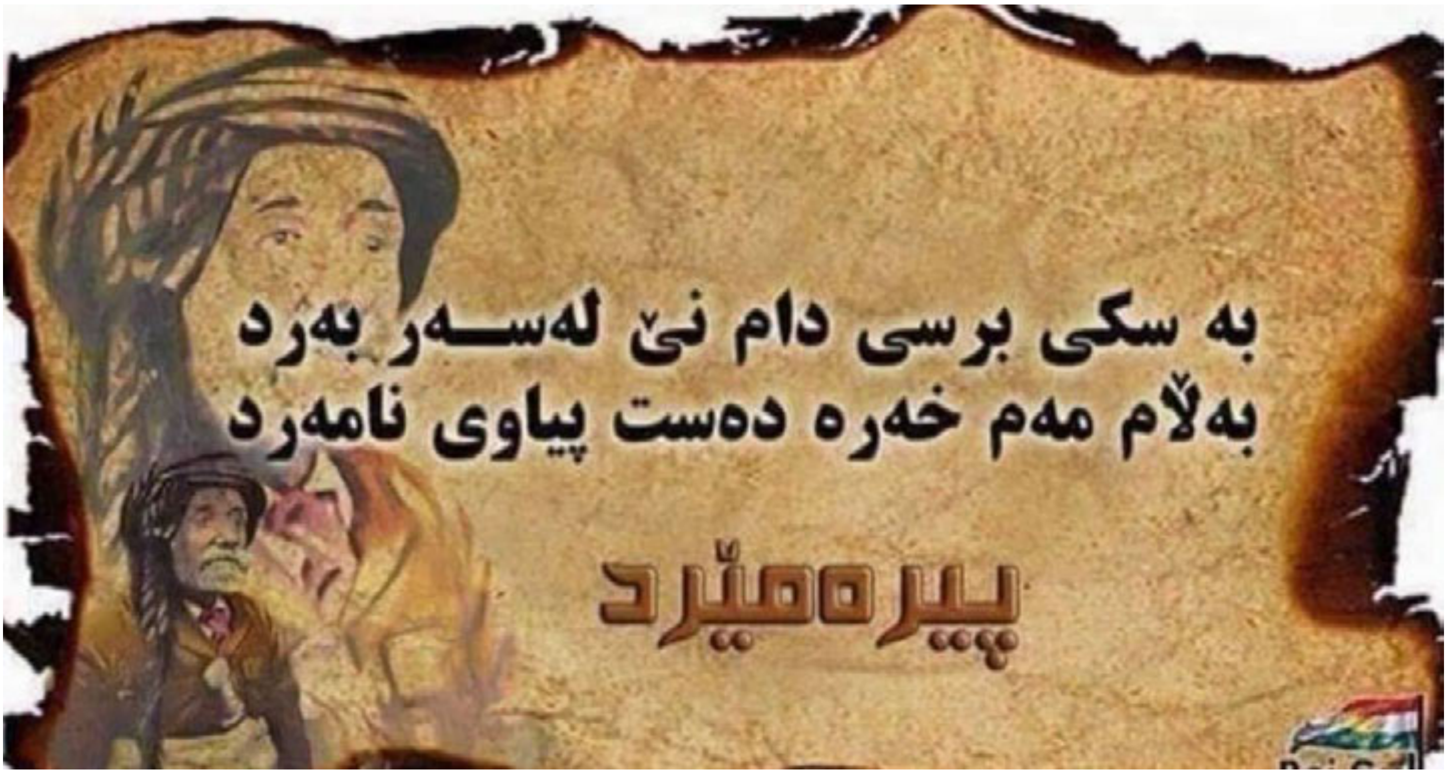

بەسەرکردنەوەی هونەرمەندان

محەمەد ساڵح ڕۆستەمزادە (نامۆ)

ئامادەکردنی: بەختیار سەعید

لەدایک بووی : ١٩٦٤/٥/١٩

شوێنی لە دایک بوون : ئێران- بۆکان

شوێنی کار : هەولێر – زانکۆی سەلاحەدین – کۆلێژی هونەرە جوانەکان بەشی شێوەکاری

لە ١٩٩٤- بکالۆریۆسی هونەر(وێنەکێشان) لە کۆلێژی هونەرە جوانەکاڕی تاران – بەشی شێوەکاری.

لە ٢٠٠٢- ماستێری وێنە کێشان بە پلەی نایاب لە کۆلێژی هونەرەجوانەکانی زانکۆی ئازادی تاران.

پیشانگاکان:

- پێشانگای سەرشەقام ، هاوبەش – بۆکان-١٩٩٥/٥/١٥
- پێشانگای تایبەت ، سەنتەری کەلتوروهونەری بۆکان - ١٩٩٥/٧/١٢
- پێشانگای تایبەت ، سەنتەری کەلتور و هونەری بۆکان – ١٩٩٦/١١/٢٥
- پێشانگای هاوبەشی هونەرمەندانی بۆکان ، بۆکان-١٩٩٧/٣/١٢
- پێشانگای تایبەت ، نوسینگەی ئەندازیاری چاوباز، بۆکان – ١٩٩٧/٩/٢٩
- پێشانگای تایبەت ، سەنتەری کەلتورو هونەری بۆکان- ١٩٩٨/١١/٢٣
- پێشانگای تایبەت ، گالێری ئێیرشاد، سنە- ١٩٩٨/٣/١٦
- پێشانگای تایبەت کاریکاتێرو کارتۆن ، گالێری ئێیرشاد، سنە- ١٩٩٩/٧/١٣
- پێشانگای تایبەت، بۆکان- ١٩٩٩/١١/٤
- پێشانگای تایبەتی شێوەکاری، گالێری ئێیرشاد، سنە- ٢٠٠٠/٤/٢٣
- پێشانگای تایبەت، (X-plastic)گالێری بەنەفشە، تاران -٢٨/ ٤/ ٢٠٠١
- پێشانگای هاوبەشی کارتۆن ، هۆلی عەلیزادە-بۆکان- ٢٠٠٢/٨/٣١
- پێشانگای هاوبەشی کاریکاتێر و کارتۆن، سەنتەری موکریان ، سەقز-٢٠٠٢/١١/٢
- پێشانگای تایبەت، (X-plastic)هۆڵی عەلیزادە، بۆکان- ٢٠٠٣/٣/٣٠
- پێشانگای تایبەتی ، کاریکاتێر، هۆڵی عەلیزادە ، بۆکن- ٢٠٠٣/٨/٥
- پێشانگای هاوبەش کاریکاتێرهۆڵی عەلیزادە ، بۆکان – ٢٠٠٣/١٠/٨
- پێشانگای تایبەت(X-plastic) ، گالێری مۆزەخانە، سلێمانی- ٢٠٠٦/٦/١٧
- پێشانگای تایبەت(X-plastic) ، گالێری مێدیا، سەنتەری زناک- هەولێر-2٠٠7/11/13
- پێشانگای هاوبەشی کاریکاتێر، کەمپی پەنابەرانی مەخموور- ٢٠٠٨/٤/٢٢
- پێشانگای تایبەت(X-plastic) ، کۆلێژی هونەرە جوانەکانی هەولێر-٢٠٠٨/٥/١١
- پێشانگای هاوبەش، گالێری شانەدەر، هەولێر-٢٠٠٩/١/١
- پێشانگای تایبەت(X-plastic) ، کۆلێژی هونەرە جوانەکانی هەولێر-2٠10/4/20

- پێشانگای هاوبەشی پۆرترێت، پەیمانگای هونەرە جوانەکانی هەولێر-٢٠١١/٥/١٨
- پێشانگای هاوبەش ، گالەری شانەدەر، هەولێر٢٠١١
- پێشانگای هاوبەش ، گالێری دهۆک- ٢٠١١
- پرۆژەی ئینستلێشن (سەهۆل و خۆشەویستی) کۆلێژی هونەرە جوانەکانی هەولێر-٢٠٠٧
- پرۆژەی پێرفۆرمەنس ئارت(لە هەمبەر سینەمایەکی داخراودا) هەولێر-٢٠٠٨
- پرۆژەی پیرفۆرمەنس ئارت،(من پەنابەرم)هۆڵی میدیای هەولێر – ٢٠٠٩
- پرۆژەی پێرفۆرمەنس ئارت،(پەنجەکانمان هێشتا هەر سپین)هەولێر-٢٠٠٩
- بەشداری لە فێستیڤالی هونەری لەندەن- بریتانیا بە ڤیدیۆی پەنجەکانمان هێشتا هەر سپین ٢٠١٠،
- پرۆژەی پێرفۆرمەنس ئارت، (خێوەتێک لە وشە)پارکی شانەدەر-هەولێر-٢٠١٠
- پرۆژەی پێرفۆرمەنس ئارت، (نەفت و خوێن) گالێری مێرگ،هەولێر-٢٠١٣
- پێشانگای هاوبەشی کاریکاتێر، هۆڵی هونەری شێوەکاری-میدیا، هەولێر-٢٠١٣/١٢/٢٣
- پێشانگای هاوبەش دەگەڵ هونەرمەندی فەرەنسی کلێر ئارتور، گالێری شانەدەر، هەولێر-٢٠١٥/٣/١٧
- پێشانگای هاوبەشی مامۆستایانی کۆلێژی هونەر، هەولێر-٢٠١٥/٤/١٦
- پێشانگای هاوبەش لە خولی١٣-ی گالەری دهۆک- دهۆک- ٩-٢٠١٦/٣/١٠

چالاکی:

- ئەندامی یەکیەتی مامۆستایانی کوردستان ، هەولێر
- ئەندامی سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان ، هەولێر
- پتر لە ٢٠ سیمیناری هونەری هونەرییم بووە

کتێبی چاپکراو:

- کتێبی کاریکاتێر (وە...ئێستاش مرۆڤ)، دەزگای تاو-٢٠٠٩
- کتێبی هونەر و تێکنۆلۆژی، دەزگای مۆکریان-٢٠١٢

کتێبی ئامادەی چاپ

- شانۆ لە یۆنان و رۆما –لە فارسیەوە بۆ کوردی
- کۆمپۆزیسیۆن (دارشتن) – لە فارسیەوە بۆ کوردی

چیرۆکی دادگاییکردن و لەسێدارەدانی قازی محەمەد

پەیسەر

دوای ئەوەی یەکێتی سۆڤییەت و ئێران لەسەر کشانەوەی هێزەکانی روسیا لە ئێران و پێدانی ئیمتیازی نەوتی باکور بە روسیا ڕێککەوتن، قازی محەمەد بەرپرسانی کۆمار و سەرکردایەتی حیزبی دیموکرات و هەندێک لە پیاوماقوڵ و سەرۆک عەشیرەتەکانی کۆکردەوە و بۆ ماوەی چەند کاتژمێر خەریکی هەڵسەنگاندنی دوایین گۆڕانکارییەکان بوون.

لە کۆبوونەوەکەدا بڕیاردرا کۆماری کوردستانیش هاوشێوەی کۆماری ئازەربایجان لە لەگەڵ کاربەدەستانی تاران بکەوێتە دانوستانەوە، قازی محەمەدیش ئەم ئەنجامەی پێ باش بوو و سەبارەت بەمە وتبووی:

" ئێمەی کورد هەرگیز خوازیاری شەڕ نەبووین، بەڵام هەمیشە داگیرکەران شەڕیان بە سەردا سەپاندووین. ئێستا کە کاربەدەستانی تاران گەیشتوونەتە ئەو ئەنجامەی کێشەکە لە ڕێی ئاشتییەوە چارەسەر بکرێت، ئێمە نەک هەر ڕازین بەڵکوو سپاسیشیان دەکەین، ئێمە نوێنەرانی خۆمان دەنێرینە تاران، تاکە داخوازی ئێمە خودموختاریی (ئۆتۆنۆمی)یە بۆ کوردستان، ئەگەر حکومەتی تاران مافەکانی ئێمەی پەسەند کرد، ئەوا ئێمەش ڕازین. تورکەکانی تەورێز لە ئێمە بەهێزتر بوون و هێزی سەربازیشیان زیاتر بوو، بەڵام بارودۆخی سیاسی ئەوانی ناچار کرد کە بەر لە ئێمە لەگەڵ تاران بکەونە دانوستانەوە. ئەگەر ئێمەی کورد وەک ئەوان نەکەین و درێژە بە شەڕ بدەین، نەک هەر کەس پشتگیریمان ناکات، بەڵکوو دۆستەکانیشمان لێ دەبنە دوژمن".

شاندی کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی قازی محەمەد هاوکات لەگەڵ شاندی ئازەربایجان گەیشتە تاران و لەگەڵ کاربەدەستانی تاران کەوتنە دانووستانەوە، کاربەدەستانی تاران زۆر زیرەکانە ڕەفتاریان دەکرد، قازی محەمەد بەمەی زانیبوو، بەڵام چاری ناچار بوو و نەیدەتوانی دژایەتی ویستی سۆڤییەت بکات، ڕووسەکان لەگەڵ ئەحمەد قەواموسسەڵتەنە سەرۆکوەزیرانی ئەو کاتی ئێران لەسەر کشانەوەی هێزەکانیان لە ئێران ڕێک کەوتبوون و لە بەرانبەردا بەڵێنی پێدانی نەوتی باکووریان لە قەوام وەرگرتبوو و هەندێک بەڵێنی درۆشیان بە نوێنەرانی کورد و تورک دابوو.

هەرچەندە بە وتەی عەبدوڵڵا ئەحمەد ڕەسووڵ پشدەری لە کتێبی " یاداشتەکانمدا" قازی محەمەد پێیوابوو کە ڕووسەکان لەگەڵ سەرۆک وەزیران ناگەنە هیچ ئەنجامێک و لە کۆتاییدا تێدەگەن هەڵەیان کردووە و دەگەڕێنەوە لای کۆماری کوردستان، بەڵام ئەحمەد قەوام لەگەڵ ڕووسەکان ڕێککەوتن و لە چوارچێوەی ئەم ڕێککەوتنەشدا لە ئەیلوولی ١٩٤٦ یەکێتی سۆڤییەت هێزەکانی خۆی لە ئێران کشاندەوە و لە ڕاگەیەنراوێکدا بەمجۆرە ماڵئاواییان کرد:

" برایانی بەڕێزی کورد و تورک، وەک ئێوەش دەزانن ڕووسیا هەردەم پشتیوانی گەلانی زوڵم لێکراو و چەوساوەی جیهان بووە و دەبێت، ئێمە هاتینە ئازەربایجان و کوردستان و لە هیچ بوارێکدا درێخیمان لە خەڵکی ئەم ناوچانە نەکرد و یارمەتیمان دان، ئێستاش بەرژەوەندی ئێران و ڕووسیا لەوەدایە کە ئێمە هێزەکانمان لە ئێران بەینە دەرەوە، بۆیە بە پێویستمان زانی سپاسی ئێوە بکەین."

دوای ئەم ڕووداوە سوپای ئێران لە تارانەوە کەوتەڕێ بۆ کۆنترۆڵکردنەوەی ئازەربایجان، کۆماری ئازەربایجان لە حکومەتی کوردستان بەهێزتر بوو و پێشبینی نەدەکرا سوپای ئێران بە ئاسانی بتوانێت بە سەر ئازەربایجاندا زاڵ ببێت، هێزەکانی ئازەربایجان لە بەرامبەر هێزەکانی تاران خۆڕاگرییان دەکرد، بەڵام زۆری پێنەچوو کە پاشەکشەیان کرد و گەڕانەوە بۆ تەورێز، لە دەوروبەری تەورێزیش هەندێک شەڕ کرا، بەڵام دواجار سوپای ئێران توانی لە ١٣ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦ تەورێز کۆنترۆڵ بکات و حکومەتی ئازەربایجان بڕوخێنێت.

مامۆستا هێمنی شاعیر سەبارەت بەم ڕووداوە نووسیویەتی: " سوپای ئازەربایجان بە چەک و چۆڵ و فەرماندەی بەرجەستەوە بە خێرایی تەسلیم بوون، کاربەدەستانی سوپای ئازاربایجان ڕایانکرد و کەسایەتییە ناودارەکانی تەورێز لەگەڵ خەڵک چوون بە پێشوازی سوپای ئێرانەوە."

هەواڵی کەوتنی ئازەربایجان ڕۆژی دواتر گەیشتە مەهاباد و دۆخی مهاباد شڵەژا، کاربەدەستانی کۆمار لە ماڵی قازی محەمەد کۆبوونەوە و ئەنجومەنی جەنگیان دروست کرد و بڕیاری بەرەنگاربوونەوەی هێزەکانی تارانیان دا، بەڵام ڕۆژێک دواتر بڕیارەکە گۆڕا، ئەندامانی حیزب و کۆماری کوردستان پێیان وابوو لە کاتێکدا هێزەکانی

قازی چەند جارێک قسەی بۆ خەڵک کرد و دۆخەکەی بۆ شرۆڤە کردن و هەموو جارێکیش جەختی لەوە کردەوە کە " من دەزانم و دەڵێم ئێرەش وەک تەورێزی بەسەر دێت و تووشی نەهامەتی و کوشت و کوشتار و تاڵان دەبێت. لەوانەیە من بگرن و ئێعدامم بکەن، بەڵام بۆ ئەوەی شەرەف و کەرامەتی خەڵک پارێزراو بێت من شار چۆڵ ناکەم و خۆم فیدای خەڵکەکەم دەکەم."

کۆماری ئازەربایجان بەو هەموو چەک و چۆڵەوە نەیانتوانیوە بەرەنگاری سوپای تاران ببنەوە، ئەی چۆن کۆماری کوردستان بتوانێت بە هێز و چەکوچۆڵی زۆر کەمترەوە بەرەنگاری سوپا ببێتەوە؟ کەس لەم شەڕەدا پشتگیری لە کورد ناکات .

ئەندامانی کومیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات داوایان لە قازی محەمەد کرد لە مهاباد بڕوات و ڕوو بکاتە عێراق یان ڕووسیا و خۆی ڕزگار بکات، بەڵام قازی ئەم داوایەی ڕەتکردەوە و وتی: " ئەگەر من لە مهاباد بچمە دەرەوە، حکومەتی تاران تا دوا رادە رق و قینی خۆی بەسەر خەڵکی کوردا دەڕژێنێت"...

دوابەدوای ئەمە قازی محەمەد فەرمانی ڕاگرتنی شەڕی لە دژی سوپای ئێران دەرکرد، دەقی فەرمانەکە بەم شێوەیەبوو:

"برایانی بەڕێز پاش ڕێز و سڵاو پێتان ڕادەگەیەنین سوپای ئێران گەیشتووەتە تەورێز و حکومەتەکەی پیشەوەری بەبێ بەرگرییەکی ئەوتۆ ڕووخاوە. ئێمەش پاش شرۆڤەکردنی دۆخەکە بڕیارمان دا شەڕ نەکەین و پێشوازی لە سوپای ئێران بکەین، تکاتان لێ دەکەم ئەوەی کە عێراقییە با بگەڕێتەوە بۆ عێراق و ئێرانییەکانیش با خۆیان ڕادەستی نزیکترین بنکەی هێزەکانی ئێران بکەن."

دۆخی مهاباد بە تەواوی ئاڵۆزبوو، رق و تورەیی شاری داگرتبوو، خەڵک لە ماڵەکانیاندا خەریکی شاردنەوەی چەک و تەقەمەنییەکانیان بوون، نووسراوە کوردییەکانیان دەشاردەوە و وێنەکانی ستالینیان دەدڕاند، مەلا مستەفا بارزانی ١٦ی کانوونی یەکەم چووە ماڵی قازی محەمەد و داوای لێکرد پێکەوە مهاباد جێ بهێڵن، بەڵام قازی وتبووی هەرگیز شار جێ ناهێڵێت .

ڕۆژی ١٧ی کانوونی یەکەم سوپای ئێران لە ڕێی بۆکانەوە گەیشتە مهاباد، قازی محەمەد و حاجی بابە شێخ و وەزیر جەنگ و بەشێکی بەرپرسانی کۆمار چوونە پێشوازیان، بەمجۆرە سوپای ئێران دوای یازدە مانگ لە دامەزراندنی کۆمار، مەهابادی داگیر کردەوە و کۆتایی بە کۆماری کوردستان هێنا، قازی محەمەد و هەندێک لە بەرپرسانی کۆمار دەستگیرکران، سەدری قازی کە ئەوکات لە تاران بوو هەر لەوێ دەستبەسەر کرا و هێنرایەوە بۆ مهاباد.

ڕۆژێک بەرپرسێکی پلەبەرزی ئەمریکا لەگەڵ ئەفسەرێکی سوپای ئێران لە زیندان سەردانی قازی محەمەد دەکەن، بەرپرسە ئەمریکییەکە بە قازی دەڵێت ئەگەر کێشەی کورد بە پێی سیاسەتی ئەمریکا دابڕێژیتەوە و لە ناو خەڵکی کوردا بانگەشە بۆ سیاسەتی ئەمریکا بکەیت، ئەوا لە مردن ڕزگارت دەکەین، بەڵام قازی لە وەڵامدا پێی دەڵێت: " من ناتوانم خەیانەت لە میللەتەکەم بکەم، لەو ڕێگەی گرتوومەتە بەر پاشگەز نابمەوە."

دادگایی کردنی قازی محەمەد و هاوڕێیانی

لەگەڵ ڕووخانی کۆمار، قازی و هاوڕێیانی خرانە بەندیخانەوە، و ڕووداوی دادگایی کردنی قازییەکان بووە یەکێک لە ڕووداوە گرنگەکانی دادگا نوێیەکانی ئێران، دادگای سەرەتایی بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ پارستەبار و بە بەشداری سەرهەنگ فیووزی بەڕێوەچوو، کۆمەڵێک تاوان درابووە پاڵ قازی محەمەد لەوانە: دامەزراندنی کۆماری کوردستان و هەڵکردنی ئاڵای کوردستان، لەبەرکردنی بەرگی ژەنەراڵی، گۆڕینی ئاڵای ئێران و سڕینەوەی شێر و خۆرەکەی ناو ئاڵاکە، کوشتنی ئەفسەر و سەربازانی سوپا، کۆبوونەوە لەگەڵ

بێگانە، سەردانکردنی باکۆ، بەڵێنی پێدانی نەوت بە وڵاتانی دیکە، بەڵگەکانی دادگاش تەنیا بریتیبوون لە هەندێک هەواڵ و راپۆرتی ناو رۆژنامەکان.

قازی محەمەد هەر لە سەرەتاوە شەرعییەتی دادگای خستبووە ژێر پرسیارەوە و وتبووی دادگایەکی سەربازی بۆی نییە ئەوان دادگایی بکات، بەڵام هیچ گرنگیان بە رەخنەکانی قازی محەمەد نەدا، چونکە بەپێی هەندێک سەرچاوە بریاری پێشوەختە هەبوو بۆ سەپاندنی سزای سی پێشوەختە هەبوو بۆ سەپاندنی سزای سێدارە بەسەر قازییەکاندا، تەنانەت رێگەیان نەدا قازی محەمەد و هاورێکانی پارێزەریان هەبێت، لە ٢٠ی کانوونی دووەمی ١٩٤٧دا دادگا سزای سێدارەی بە سەر قازییەکاندا سەپاند.

رۆژی ٢٨ی مارس دادگای پێداچوونەوە بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ عەتایی و بە بەشداری سەرهەنگ نکوزاد و سەروان سۆڵحجوو و سەروان نەبەوی بەرێوەچوو و هەمان تاوانەکانی پێشوو خرایەوە پاڵیان.

بە پێی راپۆرتێکی کەیومەرس ساڵح، پەیامنێری گۆڤاری مانگانەی ئەرتەش کە خۆی لە دانیشتنەکانی دادگادا ئامادە بوو و دواتر وەک راپۆرتێک رەوتی دادگایی کردنەکەی بلاو کردووەتەوە؛ قازی محەمەد لە بەرانبەر سەرجەم ئەو تاوانانەی درابوونە پاڵی، چەندین کاتژمێر زۆر بوێرانە بەرگری لە خۆی و هاورێیانی کرد و وتبووی: " گیانی من، وڵاتی من و نەتەوەی من کوردە، چۆنتان پێخۆشە لەگەڵم رەفتار بکەن، بەڵام میللەتەکەم ئازار مەدەن". لە بەرگریکردنەکەیدا هەوڵێکی زۆری دابوو کە خۆی هەموو تاوانەکە لە ئەستۆ بگرێت و هاورێکانی رزگار بکات.

چیرۆکی ئەفسانەیی دادگایی کردنی قازی محەمەد هەرچەند کورت بوو، بەڵام لە مێژوودا کەم وێنە بوو، ناوەرۆکی دادگاییکردنەکە لە ئەرشیفی سوپای ئێراندا بە شاراوەیی مایەوە، تەنیا هەندێک زانیاری سنووردار و سانسۆرکراو بڵاو دەکرایەوە، سەرچاوەیەکی دزەکردنی دەنگوباسی دادگاکە سەروان شەریفی بوو کە خۆی لە دانیشتنەکانی دادگادا ئامادە بوو.

رۆژێک ئەم ئەفسەرە دەچێتە ماڵی قازییەکان و بە دڵتەنگییەوە باسی قازی دەکات و دەڵێت: " بەراستی حەیف بۆ ئەم پیاوە، حەیف بۆ ئەم کەسایەتییە گەورەیە، دوێنێ ئەو دادگا بە بێ هیچ نووسراوەیەک چوار سەعاتی رەبەق بەرگری لە خۆی کرد و

ئەندامانی دادگای تووشی سەرسوورمان کرد، ئەو زیاتر لە ئەندامانی دادگا شارەزای یاساکانی ئێرانی بوو و سەبارەت بە دۆخی سیاسی ناوخۆ و دەرەوەی ئێرانیش لە هەمووان شارەزاتر بوو، لە راستیدا قازی محەمەد دادگاکەی دادگایی کرد."

نەجەفقولی پوسیان، مێژوونووسی ئێرانی بە پشتبەستن بە بەڵگەنامەکانی ئەرشیفی رووسیا نووسیویەتی: " قازی محەمەد لەکاتی بەرگریکردن لە خۆی و هاورێکانیدا بە توندی رەخنەی لە سیاسەتەکانی حکومەتی تاران گرت و وتی تاوانباری سەرەکی کاربەدەستانی رژێمن نەک ئێمە، ئەوە ئێوەن کە وڵاتی ئێمەتان داگیر کردووە، لە بری ئەوەی ئێوە دادگایی بکرێن، کەچی هاتوون لە ماڵی خۆماندا دادگاییمان دەکەن، سەرپاکی ئەم رووداوانە دەرەنجامی زوڵمی کاربەدەستانی داگیرکەری حکومەتە، ئەگەر ئێوە میللەتی کورد بە خائین دەزانن، ئەوا وازبێنن لە کوردستان، ئەگەر پێشتان وایە کورد وڵاتپارێزن، لێیانگەرێن با خۆیان کاروباری خۆیان بەرێوە بەن."

بەپێی زۆربەی سەرچاوەکان قازی محەمەد لە رەوتی دادگایی کردنەکەیدا، بە بوێری و ئازایەتییەوە بەرگری لە خۆی کردووە، ئەمەش بەرپرسانی ئێرانی نیگەران کردبوو، لە ئەنجامدا دادگای سەربازی لە ٣٠ی مارسی ١٩٤٧دا سزای لەسێدارەدانی بەسەریاندا سەپاند و بەرپرسانی سوپا چەند کاتژمێرێک دواتر بریارەکەیان جێبەجێ کرد.

قازییەکان لە زینداندا چاوەرێی بریاری دادگا بوون و ئاگادارنەبوون شەوی ٣٠ لەسەر ٣١ی مارس کۆتا شەوی ژیانیان دەبێت و کاتێک خەڵکی شار دەخەون لە مەیدانی چوارچرا هەر ئەو شوێنەی کە کۆماری تێدا راگەیەنرا لەسێدارە دەدرێن. هێشتا مەرکەبی بریارەکە وشک نەبووەوە کە کەسێک خۆی بە ژووری زینداندا کرد و وتی خۆتان ئامادە کەن بریارە بتانبەن بۆ تاران، ئەمەش هەواڵێکی دڵخۆشکەر بوو، یەکتریان لە ئامێز گرت و بارانی ماچیان بە سەر یەکدا باراند.

قازی محەمەد خۆی ئامادە کرد، سواری ئۆتۆمبیلێکی ئەمریکی پر لە چەک و تەقەمەنی بوو، بەڵام لەجیاتی ئەوەی ئۆتۆمبێلەکە بەرەو تاران بکەوێتەرێ، بەرەو مەیدانی چوارچرا رۆیشت، لەوێ بەڵام قازییان دابەزاند و بردیانە ژوورێکەوە. لەو کاتەدابوو کە قازی محەمەد تێگەیشت درۆیان لەگەڵ کردوون.

مەلا سدیق ناوێک لە پشت مێزێک دانیشتبوو و قورئانێکی لەبەردەستدا بوو، بەرپرسی تەندروستی واتا سەرهەنگ نکوزاد بریاری دادگای خوێندەوە و وتی هەر ئێستا بریارەکە جێبەجێ دەکرێت، هەر داواکاری و وەسیەتێکت هەیە بیلێ، قازی وەسیەتی کرد و مەلا سەدیق دەینووسیەوە، هەندێک لە سامانەکەی بۆ دروستکردنی کتێبخانە، نەخۆشخانە و مزگەوت تەرخان کرد، ئامۆژگاری کوردانی کرد بۆ ژیانی بێبایەخی ئەم دونیایە خۆیان بە دوژمن مەفرۆشن… وتی لەگەڵ نەتەوەکەم پەیمانم بەستووە لە ناویاندا بژیم و لە پێناویاندا بمرم، هەرگیز ئامادە نیم ئەم پەیمانە بشکێنم…

ئەگەر لە رێی ئازادیی میللەتەکەمدا بکوژرێم… ئەوا شانازی بە وەها مەرگێکەوە دەکەم… من لە مێژە خۆم بۆ ئەم رۆژە ئامادە کردووە… لە بەشێکی دیکەی وەسیەتنامەکەیدا وتی: سەرەرای ئەو هێز و دەرفەتەی لە بەردەستم بوو، شەڕ و کوشتارم بە باش نەزانی، ئامانجی من ئەوە بوو کە مهاباد وێران نەکرێت و میللەتەکەم تووشی نەهامەتی نەبێت، هەر بۆیە وام بە باش زانی شەڕ نەکەین و باشتر ئەوە بوو کە شار چۆڵ نەکەم و لەجیاتی ئەوەی خەڵک سزا بدرێن من هەمووی لە ئەستۆ دەگرم و خۆم فیدای میللەتەکەم دەکەم…

دوای تەواوبوونی وەسیەتەکەی داوای کرد بهێڵن نوێژ بکات، دوو سەعات خەریکی دۆعا و نزا بوو. حاکمی سەربازی پەلەی بوو زووتر سزاکە جێبەجێ بکرێت، کاتژمێر ٣ی نیوەشەو بوو لە دەرگای پشتەوە بردیانە دەرەوە، کاتێک چاوی بە سێدارە کەوت وتی: " سێدارە لە ئیسلامدا مەکروهە، باشتر وایە تیربارانم بکەن". بەڵام داواکارییەکەیان قبوڵ نەکرد.

بەمجۆرە لە کاتژمێر ٣ی نیوەشەوی ٣١ی مارسی ١٩٤٧ لەسێدارەدرا، کاتژمێرێک دواتر سەیفی قازیش هەر بەم شێوەیە لە سێدارە دا، دەڵێن کاتێک سەیفی قازی جەنازەی قازی محەمەدی بە سەر پەتی سێدارەوە بینی، هێرشی کردە سەر جەلادەکان و هاواری دەکرد: " بژی پێشەوا، بژی سەربەخۆیی و ئازادی گەلی کورد و کوردستان". لە دوای سەیفی قازی، سەدری قازیش هەر بەم شێوەیە لەسێدارە درا. بەیانی لەگەڵ خۆرهەڵاتن خەڵکی شار لە مەیدانی چوارچرا جەنازەی قازییەکان بە پەتی سێدارەوە بینی ، خەم و پەژارە شاری داپۆشی، مامۆستا هێمنی شاعیر بەمجۆرە رووداوەکە دەگێرێتەوە: " ئەو رووداوە تاڵ و خەمناکە، دڵی هەموو کوردێکی بە شەرەفی هێنایە ژان، بە تایبەتیش دڵی من، ژان و ئازارێک کە قەت خۆش نەبووەوە و تا مردن ئەم ئازارەم دەر لەگەڵە."

دکتۆر قاسملوو سەبارەت بە کەسایەتی قازی محەمەد دەڵێت: " قازی محەمەد گوڵێک بوو لە بیاباندا رووابوو، لە میللەتەکەی دوور نەکەوتەوە، بە قوڵی درکی بە ئازار و مەینەتی و کوێرەوەری و هیوا و ئاواتەکانی گەلەکەی کردبوو، لە دەربرین و بەرجەستەکردنی ئەو ئازار و هیوا و ئاواتانەدا لە هەموو کەس سەرکەوتووتر بوو. بێ هۆ نەبوو کە لای خەڵکی کورد ئەوەندە جێی رێز و خۆشەویست بوو کە بۆ یەکەمجار لە مێژووی گەلی کوردا نازناوی "پێشەوا"یان بە قازی محەمەد بەخشیبوو."

بەسەرکردنەوەی شەهیدان

شەهیدی سەرکردە کاک عبدالرزاق

ئامادەکردنی: مەلا شاخی

ئەگەرچی هەڤاڵ عەبدالرزاق لەنێوخزمانی خۆمان لە گوندەکانی)يۆمەرگومەت)و(مەرزیخە)ی ناوچەی (شێخ بزێنی (تەمەنی منالّی ولاوی بەسەربردبوو، بەڵام لەوسەردەمەدا یەکترمان نەدەناسی ..یەکەم جار لەساڵی ١٩٧٣ لەکەرکوک یەکترمان ناسی .هەر هەمان ساڵ لەرێگای ئەوەوە لە (ئوتێل ئاشتی (لە پاڵ بانکی رافیدەین کەدەکەوتە بەرانبەر) چایخانەی مجیدیە(رێبازی (کۆمەڵە)م ناسی.

کاک عەبدولرەزاق لەکاری رێخراوەیی و پێشمەرگایەتی دا نموونەی دڵسۆزی و ئازایەتی و جوامێری بوو لەسەردەمی پێشمەرگایەتیشدا

هەمیشە وەک سەرکردەو فەرماندەجێی ئومێدی کەرکوکیەکان و هەولێرییەکان و هەموو دڵسۆزانی(ی.ن.ک)بوو.

لە ڕۆژی ٢٨-٣-١٩٩١ لە-(باجوان)ی رۆژئاوای کەرکوک لە بەرگرییەکی قارەمانانەدا گەیشتە کاروانی شەهیدان روحی شاد

*ژیاننامەی شەهید ـ عبداللە محمد عمر ناسراوبە (عبدالرزاق)

ـ ساڵی 1948لەگوندی(يۆمرگومەت(ناحیەی(سێگردکان)لە دایک بووە .

ـ سەرەتا لەگوندی (مەرزیخە (لەلای باوکی (قورئان و ئەحمەدی)دەخوێنێ ..

دواتر دەچێتە (هەولێر)و لە قوتابخانەی ئاینی دەست بە خوێندن دەکات، ـ قۆناغی سەرەتایی تەواو دەکات..

-ساڵی 1967 بۆدرێژەدان بەخوێندن دەچێتە شاری کەرکوک ـ قۆناغی ناوەندی تەواو دەکات ..بەڵام شانبەشانی خوێندن بۆ دابینکردنی بژێوی لەناو(فندق سلام)کە دەکەوتە تەنیشت بانکی رافیدین .چایخەنەیەک دادەنێت ..لێرەوە دەست بەکاری سیاسی دەکاتەوە.

ئەوهاورێیانەی هاتووچۆیان دەکردو بە بیروباوڕی (کۆمەڵە) ئاشنابوون بریتی بوون لە:

)عەلی بچکۆڵ،فەریدون عبدالقادر، ناسیحە سوور،مەلاشاخی(... جگە لەم هەڤاڵانە سەرەوە بەهۆی نزیکی لەگەل شەهید)ماموستاقادرمەلاعومەر گومبەتی (کاریگەریان بەسەریەکەوە هەبوو.

ـ شەهید عبدالرزاق لەسەرەتای لاویەتییەوە پەیوەندی کردبووبە(پارتی)یەوە وەیەکێک بوو بوو لە لایەنگرانی باڵی (م.س .(

-ساڵی 1974 پەیوەندی کردبوو بە شۆڕشی ئەیلوول و - دەبێتەپێشمەرگە.. لە گەریان و شارەزوور..

-دوای نسکۆی1975 دەگەڕێتەوە کەرکوک و هەولێر .بە نهێنی درێژە دەدا بەکاری سیاسی لەناو(کۆمەڵە)دا.

-ساڵی 1976لەگەڵ(شوکیەخان (هاوسەرگیری دەکات و خێزان پێکەوە دەنێ ...ـ دەست بە کار وکاسبی دەکات.

-ماڵەکەی دەبێتە مەکۆی کاری نهێنی بۆ) کۆمەڵەی رەنجدەرانی کوردستان (

-ساڵی 1977 بەهۆی ئاشکرابوونی چەند هەڤاڵێکی دوای(اعتراف)کردن لەسەری لە شارۆچکەی مەخموور دەسگیر دەکرێ، نۆمانگ بێ سەرشوێن دەبێت .پاشان هەواڵی دەزانن کە

لە(هیئەی خاصە)ی کەرکوکە ..دوای ئەوەی چەند هەڤاڵێکی لەسێدارە دەدرێن، بەهۆی خۆڕاگرییەوە لەژێر ئازاروئەشکەنجە و ..هیچ نەدرکاندنی.. ماوەی(10) ساڵ زیندانی بۆ دەبڕنەوەو رەوانەی (ابوغریب)ی دەکەن.

لەکۆتایی ساڵی1979 بەهۆی لێبووردنی گشتی یەوە ئازاد دەکرێت .

ـ دوای گەڕانەوەی بۆ(هەولێر (بێ گوێدانە چاودێریکردنی لەلایەن سیخوڕەکانی رژێمەوە، ژیرانە درێژە دەداتەوە بە کاری رێکخستن و سەرپەرشتی بەشێک لەرێکخستنەکانی هەولێر دەکات.

ـ شەهید لەساڵی1984 لەسەر داوای سەرکردایەتی کۆمەڵە دەچێتە شاخ و دەکرێتە بەرپرسی)رێکخراوی 2 ی هەولێر (
کە بارەگاکەی لە گوندی(توتمێ)ی خۆشناوەتی بوو..

ـ ساڵی1988 لەدوای ئەنفالەکان لەکاتی پاشەکشێکردنی(ە.پ.ک(بۆ سەرسنوورەکانی ئێران.، بەخێزانەوە لەشاری (مەهاباد(دەگیرسێنەوە..

لەکاتی شەهید بوونی خێزان ومناڵەکانی هەر لەوێ مابوون و (20) رۆژ دوای شەهید بوونی هەواڵیان زانی بوو..

-شەهید چوار جگەرگۆشەی بۆ نیشتمان بەجێهێشتووە :)هەڵمەت،تارا،تۆڵە،ئالان(

-بەداخەوە لە رۆژی 28\3\1991لە گوندی(باجوان(لەنزیک کۆمپانیای نەوتی کەرکوک شەهید کرا..

-پاش گفتوگۆی بەرەی کوردستانی لەگەڵ رژێم لە نیسانی1991 تەرمەکەی گوێزرایەوە بۆ گۆڕستانی(دارەتوو)ی هەولێر ..هەزاران سڵاو لەگیانی پاکی

شەهید نەمرە وەکو شاخ
وەکو بەفر، وەکو درەخت
وەکو بەهار و گوڵباخ
شەهید ئاوە
تینوێتی زەوی ئەشکێنێ
پەنجە و دەستە
ئازاری خاک رائەژەنێ
سۆمای چاوە
کام دوارۆژ دوورە ئەیبینێ
شەهید باڵای بە قەد باڵای کوردستانە
دڵی ئازادی و بەیداخی
لووتکەی هەڵوێستی ئینسانە!

شێرکۆ بێکەس

ساڵیادی شەهید مەلا ئاراس
11 – 4 – 1987

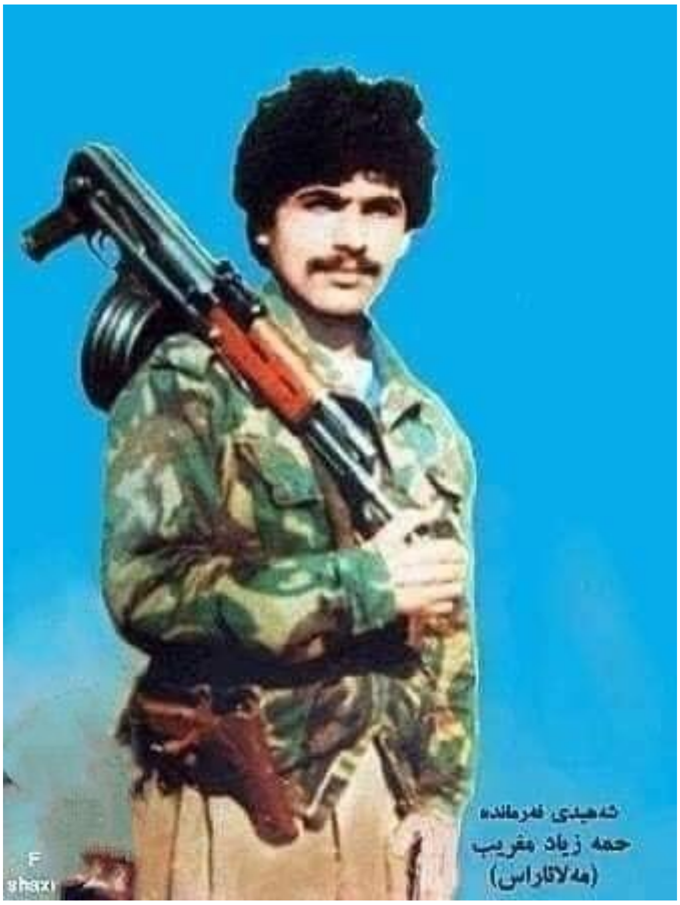

ئامادەکردنی: مەلا شاخی

شەهید(مەلائاراس (شـــۆڕەســـوارەکەی کرکوک و گەرمیان و شوان و شێخ بزێنی و ساڵەیی…شەهید (مەلائاراس (لە خانەوادە و بنەماڵەیەکی کوردپەروەر ودڵسۆزی گەل وخاک و نیشتیمان و یەکێتی نیشتیمانی کوردستان و ڕێبازی خوێندنگەکەی مـام بوو .- لەگوندی (تولکی (لە ناوچەی شێخ بزێنی چاوی بەژیان هەڵهێنابوو ، یەکێک بوو لەفەرماندە هەرە ئازاوچاونەترسەکانی شۆڕشی نوێ، - لەناو جەماوەریش پێگەیەکی تایبەتی هەبوو، دەم بەخەندەو ڕووخۆش بوو، شۆڕەسـوارەکەی گەرمیان بوو، فەرماندەیەکی هێدی و هێمن و لەسەرەخۆ و قسەخۆش بوو ، لەقسەو گوتاردا نەرم ونیان وئارام بوو ، ئەگەرچی شەهید(مەلائاراس (لەقوتابخانە نەیخوێندبوو .. لەحوجرەی فەقیەتی خوێندبووی بەڵام هێندە هزر وبیر تیژ و هۆشمەند وبەسەلیقە بوو، شەهید پیرەو پرۆگرام و ڕێباز وبیرو باوەڕی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستانی لەناخدابوو ..بۆیە

مرۆڤدۆست بوو ڕێزی لەهەموو مرۆڤێک دەگرت .جگە لـە دیکتاتۆر وزۆردار و خائین وخۆفرۆشان ..خۆشەویستی ئەو بۆ خەلک و شۆرش و کوردایەتی وهەژاران ..خۆشەویستیەکی جیاوازو خۆنەویستانەبوو.

لەســەر دەستی ئەو کۆمەڵێک فەرماندەو پێشمەرگەی قارەمان و ئازاو دڵسۆز پێگەیشتن ، بەشێکی زۆریان گەیشتە کاروانی نەمران و شەهیدبوون، بەشێکی تریان ئێستا کلەرو فەرماندەی پێشکەوتووی) یەکێتی نیشتمانی کوردستان(ن و هەمان ڕێبازی هەڤاڵانی شەهیدەکانیان درێژە پێ دەدەن .

- تیپی (21) ی کرکوک یەکێک لە تیپە هەرە ئازاکانی ئەوێ ڕۆژێ بوو، بەسەدان چالاکی و نەبەردی ئەنجام داوەهیچ لوتکەو شاخێ ، پێدەشتێ‌گوندو شارێ نەمابوو چالاکی تیادا نەنجام نەدات و خوێنی پێ نەبەخشێ ، دەیان فەرماندەی شەهیدو سەدان پێشمەرگەی شەهید.. گەواهی ئەوێ ڕۆژێن . یەکێک لەو تیپانەبوو کە زۆرترین فەرماندەی شەهید بوون.

ژیاننامەی شەهید

- ناوی تەواو : حەمەزیاد مغریب
- ناسراو بە : مەلائاراس
- ساڵی لەدایک بوون(1960/7/1
- شوێنی لەدایک بوون: گوندی تولکی شێخ بزێنی سەربەناحیەی شوان.
- ئاستی خوێندن : لەحوجرە فەقیەتی خوێندبووی
- باری خێزان : خێزاندار بوو.
- ساڵی پەیوەندی بەرێکخستن: (1977(
- لایەنی سیاسی : یەکێتی نیشتمانی کوردستان)کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان(
- ساڵی پەیوەندی بەهێزی پێشمەرگەوە: (1979(
- ئۆرگان: ناوچەی سەرکردایەتی . - لەساڵی (1982)کرا بەفەرماندەی کەرتی(1)ی ساڵەیی. هەمان ساڵ بە فەرماندەی کەرتی(4)ی خاڵخاڵان .
- لەساڵی(1983)لەبەرئازایەتی.. بووبەجێگری فەرماندی تیپی(86)ی دەشتی هەولێر.
- لەساڵی 1984 بوو بە فەرماندەی تیپی(99)ی بتوێن. لەکۆتایی هەمان ساڵ بووبە فەرماندەی تیپی مەڵبەندی 3 ی هەولێر.

ـ لەساڵی 1985)بوو بە فەرماندەی تیپی(21)ی کرکوک.

ـ هەر ئەوساڵە لەپاڵ ئەوە بۆ ماوەیەک سەرپەرشتیاری تیپی25 ی خاڵخاڵان یش بوو.

ـ لەژیانی پێشمەرگایەتی دا بەشداری ژمارەیەکی زۆر شەڕو نەبەردی کردووە لەوانە :

شەڕەکانی(مۆردخواردەی سەروو و شیوەسور و گۆپتەپە و ئۆپەراسیۆنەکانی هێری پشتیوانی لەکوردستانی ڕۆژ هەڵات ساڵی 1982 و دابان وهەلاج و قەیوان ماوەت و لیدانی بیرەنەوتەکانی کەرکوک و مەعمەل قیرەکەی چەمچەماڵ و شەڕی گردەسۆر و شەری بێتواتە........هتد

ـ شەهید مەلا ئاراس (13)جاران بریندارببوو .

بەپێی ڕاپۆرتی پزیشکی (355)وردە ساچمە لەجەستەی دا بوو.

ـ زۆر بەداخەوە لەساڵی(11/4/1987) لە کاتژمێر 4ی عەسر لەگوندی مەرزیخەی ناوچەی شێخ بزێنی بەموشەکێکی فرۆکەی پیلاتۆز شەهید بوو.

ـ بۆ مێژوو شەهید (مەلا ئاراس)یەکێک بوو لەو فەرماندە چاونەترسانەی هەرگیزحسابی بۆدوژمن نەدەکرد، کەسایتیەکی بەسەنگ و

کۆمەلایەتیەکی فراوانی هەبوو، لەگەل پێشمەرگەو جەماوەردا .

هەزاران سڵاو و درود بۆ گیانی پاکی بەرزەفری ڕووحی شـــادبێ.

داستانی ڕزگاری

شیعری/شاخی

بۆ/شەهیدی نەمر حەمەزیاد مەغریب (مەلا ئاراس)

ڕێچکەی بە ستن!...
یەک یەک،دوو دوو.
ڕێگا ببڕن دەی کاکە زوو،
کەرت کەرت ،تیپ تیپ...
بەڕێ کەوتین.
لەسەد..ئاسۆگە سەرکەوتین.
لە(دابان)ەوە دەرکەوتین.
هەنگاو هەنگاوکە وتینە ڕێ
بۆتۆماری داستانی نوێ.
تا مزگێنی بگەیەنین ،
بە گوێچکەی خەڵکی شارو دێ.
لەو کاروانی سەروەری یە...
کە خێڵمان چوو بەرەو کوێستان.
چاومان گێراهەتا ژیلوان .
دیار نەبووی؟!!.
کەرێبواری،
دەهاتەسەری لەخواری.
ڕێمان دەگرت بۆ پرسیاری....
وەلامەکان..
بەئاشکراو بەنهێنی
هەرئەوەبوون ،
کە تۆ کەنەفتی برینی.
بروسکەی ئاسمان وزەوی
بەڕێ کران:
هاوڕێ ...لەخواری نەمێنی.!
لە شارباژێڕ تا قەرەچوخ
لە شێروانە وە تا کاروخ.
کات وشوێنی دیاری کراو
چاوەڕێ بوون.
شەوهات، ڕۆژهات..
تۆ نەهاتی ،
هەرخۆت مابووی
لە(شێخ بزێنی).

* * *

مێژوو لەخاکی(بابان)دا
داستانی وای نەنووسیوە.
شاری هەڵمەت وقوربانی....
قەت ..نەبەردی وای نەدیووە.
هەر ئەوشەوە
لە(ئەزمەڕ)ەوە تا(گۆلێ...)،
بەردی ....داری.
بۆسەندنەوەی خوێنی شەهید..
لەگەڵ پێشمەرگە بەشدار بوون،
لەمەیدانی فیداکاری.

بەڵام سەد داخ ومخابن …
کەلێنی ئێوە هەر دیار بوو،
لەنێو داستانی رزگاری ٠
ئای لەو شەوە…
لەسەر(دووبرا)،
لەو کەڵکەدا(امام برایم)
شەهیدکرا،
دەنگی وتی:
چۆن چۆن ئاراس بەجێ ماوە؟
بۆبەیانی ،
کاتێ تەتەرگەیشتەجێ
لەنامەیەک داهاتبوو:
لە(شەوگێڕ) ی شەهیداندا
لەپاڵ(هەمزە)و(مەلاجەوهەر)
دوا سەنگەرت بۆلێدراوە،
دەپێم بڵێ،
کەی ئێستاوەرزی کۆچت بوو،
بۆ..نامەی ماڵئاواییت نەنارد؟
بۆ بێ پرس بەجێت هێشتین ؟؟
کێ شک دەبەم ،
خۆکەسیی کەم نایەتەیاد.
تۆ رۆیشتی…
سەفەرت خێر
ئەی هاورێ ی لەدڵاشیرین ٠
من دڵنیام..
خۆ جاری تر ناتبینمەوە،
مەگەر لەخەودا بتبینم.
بەڵێن دەدەم ..لەپاش مەرگت.
دۆستانت فەرامۆش نەکەم.
گڕی بڕوات خامۆش نەکەم.
لەجیاتی تۆ..
تێرچاودەبڕمە نێوچاوی،
(ئبنار)و(کاکە)(ئاراس).
با هەژارانی گەلەکەم دەڵێم،
پۆستەری تۆ و مامەرپیشە….
بەبرژانگی چاوەکانما هەڵبواسن.
هەردوو دیوی مەدالیاکەم ،
دوو وێنەی ئێوەی لێ دەدەم ،
تا گەورەو بچووک بیبینن،
دوو (گیڤارا) ی کورد بناسن.
ئەوا ئێستا لە پشتی(هەناران)ەوە.
لەداوێنی(قزلەر)ەوە
لەژێررەحمەتی کیمیاوی و
بەدیارغەمی یارانەوە.
روو دەکەمە زەحمەتکێشان:…
دەست لەنێو دەست ،
دەراپەڕن.!…
دوژمنانمان ..ورن،کاسن.
ئەگەر ئێوە یەکگرتوو بن،
بۆدڕکی چاوی ناحەزان…
هەمووتان(ریشە)و(ئاراس)
نیسانی1987
هەناران
*

چراکەی کەرکوک

شیعری/شاخی

لەهەوارێکی خاڵی دا
تۆ چرا قوتیلەیەک بوویت
کەداگیرسای….
لە(حوجرە)یەک جێت نەبووەوە
بوویت بەتیشک
بۆ کەرکوک و باباگوڕگوڕ
لە سنووری کۆمیتەیەک
ئارام نەبووی
لەسەر قەڵا ئۆقرەت نەگرت
چوویت لە(مامەند)ە…)

بوویت بە گڕ

*

بەبیرم دێ ئێوارانێ
باسی(مەغریب)ێکت دەکرد
ئەو چیرۆکە..
(سوڵتان)ێک بۆی باسکردبوی.
شوانێ شەکەت
فەرەنجی یەکەی ڕادەخات و
لەنێوانی گورگەچاڵ و
ئاگرەکەدا..
ڕانەمەڕەکەی مۆڵ دەدا
هەر ئەوشەوە..
پێ پەتی یەک
داماڵدراولە ڕەوشت و
لە ویژدان ومەردایەتی.
دوژمنێکی کوردایەتی.
بەبێ خشکە دێتەسەری
کۆترۆکەی گیانی دەفڕێنێ
بەرەو ئاسمانی سەرووەری
هەرئەو شەوە
ڕوحی دەبێ بەهەڵۆیەک
لە ترۆپکی گردۆلکەیەک
بەردێک دەکات
بەشاهیدی بیرەوەری.
گوڵێک لەماڵی(ئەسیری)
خونچەی تەمەنی دەژاکێ..
مەگەر(سێکانیان)بزانن
چۆن هەڵوەری.

*

ئاخر بۆیە ئۆقرەت نەگرت
گیا لەسەربنجی خۆی دەڕوێ
گوتم مەڕۆ..
دەڕۆی بۆ کوێ؟
گوتت : دەڕۆم..

دەڕۆم ، دەڕۆم
دەچمە ترۆپکی بەرخۆدان.
دەبمە گیڤاری سەرهەڵدان.
دیسان گریام
گوتم : مەڕۆ..
مەڕۆ ، مەڕۆ.
وا بەپەلە پەیدانابن
جامەێ و پشتێنی گەورەو
بەرگی خاکی.
گوتم مەڕۆ
مەڕۆ ، مەڕۆ
بیرت نایە؟
دایکت لەجیاتی لای لایە
دەیلاواندی بە باوکەڕۆ.
تۆش ڕۆیشتی..
ئاوڕێکت لێ دامەوە
بەدەم ڕێوە.
گوتت : سەرێکەو هێناومە
توخوا...مەڵێ بگەڕێوە.
لە گوێمدا دەزرینگێتەوە
هەتا ئێستا.
تۆسوێندت خوارد
بەقورئان و بەیئاڤێستا.
بەکەرکوک و ئاگرەسووره
گوتت : گەردنم ئازاکە،
یاکوردستان ڕزگار دەکەم
یا دیسان جەرگی ئەودایکەم
دەدەمەوە لەو تەندووره.

*

ئێوارانێک..
قەڵاو کەرکوک چاویان لێ بوو
(کرێکار)ێک،کەوتە شانت
بە(چاڵاو)دا تێی پەڕاندی
چەمی ڕەزان...

لەئامێزی (دەرەنارا)دا
سەرخەوێکی پێ شکاندی
ئیتر ناوی (زیادە) نەما
ناوت بوو بە(مەلائاراس)
ئیتر بوویت بەرێبواری
ئەوکاروانەی سەرقافڵەچی
پیرە هەڵۆکەی قەندیل بوو.
هزرت ڕێبازی (ئارام)و
چرای بیری چەوساوەکان
ڕێ نیشاندەرو دەلیل بوو.
لەوساکەوە...
تۆ هەڤاڵی بارگران بووی.
تۆ نوێنەر و جێی ئومێدی
ڕەنجدەران بووی.
تۆش عاشقە دڵسۆزەکەی
جوتیاران بووی.
بێزار نابوویت
لەقەڵەم وکتێب و
لەفیشەک و...
لە(ڕێبازی نوێ)و(کۆمەڵە)
هەمووجارێ..
کەدەهاتیتە خوارەوە،
پێم دەگوتی:
هێدی..هێدی هەنگاوبنێ
ئەم هەورازە گەلێ سەختە
دەیان سواری گلاندووە
تۆش هەنگاو مەنێ بەپەلە.
*
تۆ کەدەهاتیتەخوارەوە
لە بارانیش بەخوڕتر بووی.
لەزێڵەمۆ گەرم تر و
لە ڕەشەبا بەگوڕ تربووی.
ئەشکەوت نەما
تۆ حەسیری تیا ڕانەخەی
(شاخ کونادار ..)
لانەی شێر بوو.
(ئەشکەوت جبرایل...)
پەناگەی تۆی دڵێربوو.
*
ئێستاش خاڵخاڵان
خاڵخاڵە...
نێو ڕەزەکانی مۆردخوادە
سوورە چنارێک ڕواوە.
گشت نەورۆزێ(عەلی ساڵح)
سروودی شۆڕش دەخوێنێ،
ئاوازەکەی تۆ داتناوە.
(هەڤاڵی بارگرانم
هەڤاڵی شۆڕشڤانم
هەڤاڵی شۆڕشڤانم)
ئەم سروودە..
هەر چرکەیەک کەدەیبیسم
ئیتر تاسە دەمباتەوە
گشت برینەکانی ئێوەم
بیر دێتەوە.
زامی ڕوحم دەکولێتەوە.
١١ ـ ٤ ـ ٢٠١٨
سلێمانی

رووسوورەکانی مێژوو

پزگارە سوور

بەلاشانی سلێمانیەوە بۆ ناو هەور هەڵچوو بوو پیرەمەگرون ناڵێم بەبەژنی سلێمانیدا هەڵزنا بوو بۆ ئاسمان گۆیژەو ئەزمەر ناڵێم هەناسەی شنەشنی شار بوو داربەڕووەکانی بنارو پشتی دەباشان ناڵێم ، لەهەموو نیوەشەوێکی دەیجورا رووناکی تووڵەڕێکانی نیشتیمان بوو مانگی چواردەو تابان ناڵێم ، باسی پیاوێکی بالابەرزی جامانە قنجی سمێڵ ڕەشی دەست بە پەلەپیتکەی تفەنگ و ئەگەر لەسەنگەریشدا بوایە ریش تاشراو و پاک و کەشخەو دەم بە پێکەنین ودڵ پڕ عەشق و بەورێک لەورەبوو، من باسی کاک جەلالێک ئەکەم /جەلالی حسەکەلۆش ئەو مرۆڤەی خوڵقا بوو بۆ جوانی و عەشقی خاک وخەباتی ڕێگای کوردوستان وئاگای لە هەناسە بەهەناسەی نیشتیمان و خوریە بەخورپەی خاک و دڵەڕاوکێ و ژان و زامی بست بەبست و یەک بەیەک بوو ، لەهەرکوێ یەکی ئەم خاکە زامدارە زریکەیەک بهاتایە ئەم ژان ئەیگرت لەهەر بستە ئاسمانێکداتروسکەیەک تریفەیەک هەڵبهاتایە ئەم شاگەشکە خۆشی ئەبوو ، ئەو مرۆڤە عاشقە ئەو تێکۆشەرە مەزنە کاک جەلال حاجی حسین قەساب ناسراو بەجەلالی حسەکەلۆش لەهەوڵی دامرکانەوەی شەڕی ناوخۆدا بوو لەنێوان یەکێتی و پارتیدا کە ئاخریەکەی گیانی پاکی کردە قوربانی ، ئاگاداریان کرد

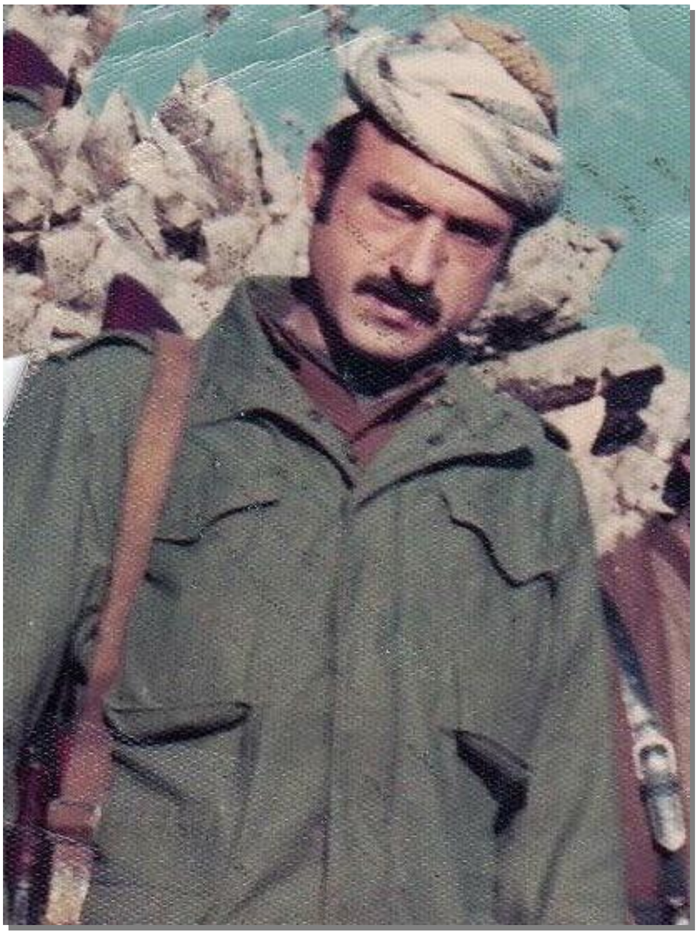

تیا دەچیت واز بێنە ، لەوەڵامدا ووتی بۆ ئاشتی و تەبایی گەلەکەم گیانم قوربانی یە ، بەڵێ گیانی بووە قوربانی ، ئەوە تێکۆشەرە لەدوایی ڕاپەڕین مام جەلال و کاک نەوشیروان پێ یان ووتبوو حیامەیەت بۆ دادەنێین ، ئەو لەوەڵامدا ووتبووی حمایە لەکێ ، من هەموو تەمەن حیمایەی ئەو خەڵکە بووم ئێستا ئەوان هی منن ، حیمایەم بۆ چی یە، کاکە جەلال لەدایک بووی سلێمانی ساڵی ١٩٤٦ ، لە ١٦ ساڵی تەمەنەوە پەیوەندی کردووە بە شۆڕشەوە و ساڵی ١٩٦٥ بووە بە پێشمەرگە کادرێکی سیاسی و سەربازی دیاری ناو بزووتنەوەی کورد بووە ، پێشمەرگەی شارو شاخ بووە ، کادرێکی بەتوانای کاژیک بووە ساڵی ١٩٧٥ ڕۆڵی هەبووە لەدامەزراندنی پاسۆک /پارتی سۆسیالیستی کورد/ دوایی ئاشبەتاڵ ١٩٧٦ یەکەم مەفرەزەی پاسۆکی لەشاخ ڕاگەیاندووە تاوەکو سەرەتای هەشتاکان ڕووی لەسوریا کردووەو دوایش چۆتە ووڵاتی سوید و بووە بە پەنابەر ، تا لە ١٩٩٥/٠٥/٠٣ لەنێوانگیری شەڕی ناوخۆدا لەسلێمانی بەدەستێکی نادیاری چەپەڵ گەشمردە بوو زۆر بەداخەوە یادی بەخێرو ڕەوانی پاکی شاد

لەیادی داستانە مەزنەکەی ڕزگاری

سەرکەوتی جیهاز

داستانی رزگاری یەکێکە لەداستانە مێژووییەکانی گەلەکەمان، لەمانگی٤ـ١٩٨٧ پێشمەرگە خۆراگرو گیان لەسەردەستەکانی گەلەکەمان خۆیان ئامادەکردبوو بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هێزێکی بێ شومارو درندەی رژێم.

رژێمی فاشی بە عس پێش چەند مانگێک بەر لەهێرشەکە پیلانی گلاوی خۆی دارشتبوو بەو نیازەی هێرش بکاتە سەر هێزی پێشمەرگەی کوردستان و سەرجەم گوندو لادێکان وێران بکات و کورد لەناوبەرێت، بەلام پێشمەرگە قارەمانەکانی یە کێتی نیشتمانی کوردستان لەچەندین قوڵەوە سەنگەری بەرگریان لێداو هێزەکەی دوژمنیان شکاند

داستانی رزگاری بە بەشداری زیاتر لە ١٥٠٠ پێشمەرگەو بە دوو قۆناغ جێبەجێکرا. قۆناغی یەکەم کە بۆ چەواشەکردنی دوژمن بوو لەشەوی ١٣ــ٤ــ١٩٨٧دا جێبەجێکرا، بەوەی لوتکەکانی قوڵەسەوزو قوڵەسپی و قوڵەپوشین لەچیای پیرەمەگرون ئازادکران. قۆناغی دووەمیش لەشەوی ١٤ــ٤ــ١٩٨٧دا بۆ چوار میحور دابەشکرابوو:

١ــ یەکەم- چیای گۆجار، چیای حەسەن بەگ، کەڵکەی قامیش و قوتەی زەرون .

٢ــ دووەم- چەمی پیرەئەلیاس، گوندی باڵخ، دامێنی حەسەن بەگ، دەشتی کارێزەو پاشان شارۆچکەی کارێزە .

٣ــ سێیەم- چیای دووتوی، چیای کوێرەنگ، شاخەسوور، قەیوان.

٤ــ چوارەم- چیای پشتی خەمزە، چیای ئەزمەڕو گۆیژە.

لەئەنجامی ئەم نەبەردییەدا هە شت مقەرفەوج، چوار مقەرسریەو ١١٧ رەبیەی جۆراوجۆر گیران و زیاتر لە ٣٠٠٠ سەربازو جاش و جەیش شەعبی و لیوای تایبەت کوژران. لەبەرامبەریشدا داستانەکە بەخوێنی پاکی ٢٤ شەهید تۆمارکرا

چۆنێتی دە ست پێکردنی داستانە کە:

ئە م داستانە لە چە ند قولێکە وە دە ستی پێ کرد

قۆڵی یە کە م :

تیپە کانی هە ردوو مە ڵبە ندی 1 و 2 بە هاو بە شی ئە م زنجیرە شاخانە یان پاک کردە وە:

١ -تیپە کانی ٥٩ ی حە مرین و ٥٧ ی سە گرمە و ٥٥ ی قە رە داغ و ٥٣ ی شێروانە و ٥١ ی گە رمیان و بە شێکی تیپی مە ڵبە ندی یە ک ١ هە روە ها تیپە کانی ٤٣ ی ئاسوس و ٤٤ ی چە کوچ و ٢١ ی کە رکوک و ٦٥ ی بلٌفە ت و ٢٣ ی سورداش بو سە ر ئە م زنجیرە شاخانە دانران: ـ خە جە لە رزوک ـ چیای کوێرە نگ ــ شاخ سوور ــ کە ورە کە ڵکی قە یوان ـ دووبرا ــ ئە زمر.

لە م چالاکی یە دا ٤٤ رە بایە و ٢ مقە ر سریە و ١ یە ک مقە ر فە وج دە ستی بە سە را گیرا و ٥٠ سە ربازو جاش بە دیل گیران و دە یان پارچە چە کی هە مە جور دە ستکە وت بوو.

قۆڵی دووە م:-

مەڵبە ندی ٣ بە هاوبە شی لەگەڵ مە ڵبە ندی ٢ دوو, ئە م زنجیرە شاخانە ی پاک کردە وە : بە رزای یە کانی گوندی ولاٌ غ لو ,گوندی باڵخ ,کارێزە ی کۆن,دۆڵی پیر ئە لیاس. تیپە کانی ٧٨ی کاروخ,٨٦ ی دە شتی هە ولیر,٨٣ی هە وری,١٩ی کورە ک,١٢ی سوران و بە شێکی تیبی مە ڵبە ندی سی ٣,تیپە کانی ٤٧ی پیرە مە گرون,٢٥ی خاڵخالاٌن,تیپی پارێزگاری.

لە م هە ڵمە تە دا ٢٤ رە بایە,مقە ر فە و جە کانی ٦٢,٣٣,١٠,٣٢ و لە گە ڵ ٣ مقە ر سریە دە ستی بە سە را گیرا و ٦٧ سە ربازو جاشیش بە دیل کیران و دە یان پارچە چە کی هە مە جۆر و جیهازی بیتە ل و کە لو بە لێکی زۆری مۆلگە کان کە وتە دە ست پێشمە رگە و چە ندین ئۆتۆمبیلی سەربازی دوژمن سوتێنران.

قۆڵی سی یە م:

بە سە رپە رشتی دە زگای پێشمەرگایە تی و تیپە کانی مە ڵبە ندی ٣و مەڵبەندی ٢ و تیپە کانی ٩٣ی کۆیە,٩٩ی بیتوێن,٩١ی سە فین,٨٧ی قە رە چووغ,٦٣ی جوتیاران,٦٥ی بلٌفە ت,٦٨ی مامە ندە, ئە م زنجیرە چیایانە یان پاک کردە وە: چیای گۆجارزینۆی سپی,دۆڵی گە لاڵەشاخی تە وراسە.

لە م چالاکی یە دا ١٣ رە بایە و یە ک ١ مقە ر فە وج دە ستی بە سە را گیرا و ١٤ سە ربازو جاشیش بە دیل گیران و دە یان پارچە چە ک و جیهازی بێ تە ل و کە لو پە ل دە ست کە وت بوون.

قۆڵی چوارە م:

مە ڵبە ندی دوو,تیپی ٣١ ی سلیمانی,مە ڵبە ندی یە ک تیپی ١٥ی هە ورامان,لە م چالاکی یە دا بە شدار بوون و ٥ پێنج رە بایە ی

سەر شاخی گۆیژه یان پاک کرده وه‚دوژمن ده یان کوژراو و بریندار ی هه بوو له م قوڵه شه وه له گه ڵ بریێک ده سکه وت.

قۆڵی پێنجه م:

تیپی ٣٧ی شاربازێر له هه ڵمه تێکدا بۆ سه ر ره بایه کانی شاخی گوڵێ ودۆڵی گمۆتوانیان ده ست به سه ر زوربه ی ره بایه کاندا بگرن و له ئه نجامدا ٣٠ جاش و سه رباز به دیل گیران و موده ره عه یه کیش سوتێنرا له گه ڵ کۆمه ڵێک ده سکه وت.

ده سکه وته کانی هێزی پێشمه رگه بریتی بوون له:

٣٠٠ کلاشینکوف ــ٣٠ ئاربیجی ــ ٤ ئاربی که ی ــ ٦ بیکه ی سی ــ ٤ قه ناس ــ ٣ دوشکه ــ١٥ دکتاریوف ــ ٢٤جیهاز ــ٧ هاوه نی ٦٠ ملم و که لو په لێکی زۆری سه ربازی

ئه م داستانه مه زنه ته نها له ماوه ی ٣ کاتژمێر تۆمار کرا.

تێبینی پێشمه رگه کاک محه مه د سنگری له بیر هێنانه وه ی ئه م داستانه ئاماری کوژراوه کانی دوژمن به ٧٩٧ کوژراو بریندار ئاماژه دەكات

قوربانی هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستان بریتی بوون له ٢٤ شەهیدی قارەمان که له ١١ شه هید له و٢٤ پێشمەرگه قاره مانانه که بریتین له شێخ جه میل و ١٠ پێشمەرگەی قاره مانی دیکه دوای ئابڵۆقه دانیان له لایه ن هێزه کانی رژێم و به پاڵپشتی حه وت ٧ کۆپته‌ری جه نگی له گوندی ئاڵه سیاو له ته واو بوونی فیشه ک به دیلی له لایه ن هێزه کانی دوژمنه وه ده ستگیر ئه کرێن و پاشان نامه ردا شەهید ئەکرێن هەزاران سڵاولەگیانی پاکیان .

بۆ یادی شەهید وەستا عەتا ئەم چەند دێڕەم نوسیوه .

شەهید نەمرە وەکو شاخ

وەکو بەفر، وەکو درەخت

وەکو بەهار و گوڵەباخ

شەهید ئاوە

تینوێتی زەوی ئەشکێنێ

پەنجە و دەستە

ئازاری خاک ڕائەژەنێ

سۆمای چاوە

کام دوارۆژ دوورە ئەیبینێ
شەهید باڵای بە قەد باڵای کوردستانە
دڵی ئازادی و بەیداخی
لووتکەی هەڵوێستی ئینسانە!

شێرکۆ بێکەس

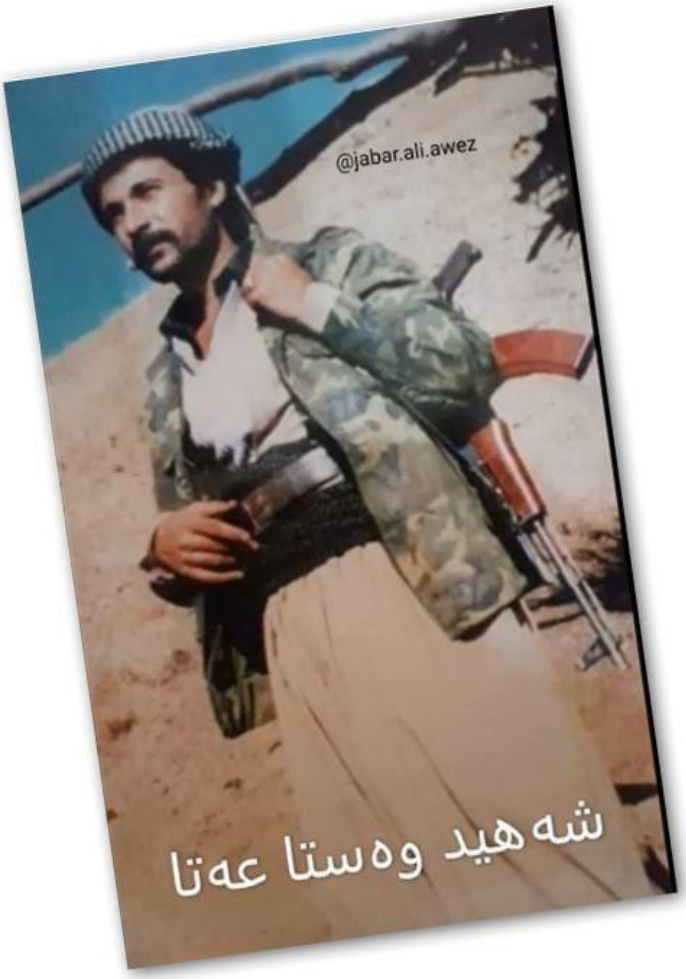

بۆیادی شەهید وەستا عەتاو هاورێکانی لە داستانی رزگاری مێژوی میللەتان لە ئاستی قۆناغی رزگاری نیشتمانی و خەبڵتی چەکداری بە خوێن و شەهید دەپێورێ ، ئەم دوانەن مێژوی نەتەوەک دەبەنە ئاستی پیرۆزی و قوربانیدان ، ئەوانەی لە دوێنێی شۆڕشدا شەهید بون هەر ئەوان دەبنە مەدالیای ملمان لە ئەمرۆدا ، شەهید وەک ئەستێرە لە شەوەزەنگدا ، وەک هیوا لە پێدەشتی

ژیاندا وەک سەوزایی بۆ کوردستان ، جێی شانازین و منیش وەک بینەرێکی پڕ لە بیرەوەری هاورێ شەهیدەکانم بەردەوام یادەوەری خوێن و شەهید دەبێتە بەشێک لە شانازیم.
سڵاو لە رۆحی پاکی هاورێ ی رۆژە سەختەکانی خەباتم وەستا عەتا جێگری کەرت لە تیپی ٤٧ پیرەمەگروون کە ٣٤ ساڵ لە مەو پێش لە داستانی رزگاری دا لە گەڵ چەند هاورێ یەکی تردا شەهید بووڵەو بیرەوەریە تاڵەدا و چەند ووشەیەک و گفتۆگۆیەک پێش شەهید بوونی وەک خۆی ئەگێرمەوە شەوی ١٣/١٤-٤-١٩٨٧ یەکێتی خۆی ئامادە کردبوو بۆ داستانی رزگاری هەموو هێزەکانی لە ئامادە باشیدا بوو سەعاتی سفر دیاری کرا بوو، تیپی ٤٧ پیرەمەگروون ئەو شەوە لە گوندی مالومە بوو منیش وەک عەددە جیهاز لە گەل ئەو تیپ و هێزەدا بوومئەوەی بەرئەو هێزەی ێیمە کەوتبوو بۆ رزگار کردن لە دۆڵی جافایەتی لە گاپیلۆن و باڵخ و چەمی پیر ئەلیاس ... و هەتا کاریزە ،نامەوێت لێرەدا بچمە ووردەکاری داستانی رزگاری و هێزەکان و بەرپرسەکان و.... ئەگەر تەمەن باقی بوو لە کاتێکی تردا بە دورودرێژی ئەی خەمە خزمەتان، من تەنها باسی ئەوشەوەی خۆمان ئەکەم لە مالوومەپێشترو لە پێشمەرگایەتیشدا زۆر شتم بیستبوو لە سەر حەماسەتی پێشمەرگە کە بە چ زەوقێکەوە بەرەو پیری مەرگ ئەرۆن بە تایبەتی کە خۆیان بۆ چالاکی ئامادە ئەکرد وەیان بۆ تۆڵە سەندنەوەی هاورێ شەهیدەکانمان،بەڵام هەرگیز وەک ئەوشەوەی مالوومەم نەدیبوو زوربەی پێشمەرگەکانی تیپی ٤٧ پیرەمەگروون لە مزگەوتەکەی مالوومەو دەورو بەری بوون زەوق و خۆشی یەک لە رویان دیار بوو زۆر جیاواز بوو سەرەتا دوو دوو سێ سێ هەر چرپە چرپ وقسەکردن بوو ئەم چالاکی یەی ئەم شەو ئەبێ چی بێ وچۆن بێ هەر یەکەو قسەیەکی ئەکرد نە یان ئەزانی بە تەواوی چی یەو جار جار سەیرێکی منیان ئەکردو ئەیان ووت سەرکەوت تۆعەددە جیهازی شتێک ئەزانیت پێمان بڵێ منیش زۆر بە سادەیی ئەم ووت چالاکی ئەم شەو جیاوازە زۆر گەورەیە ،ئەوانیش بە پێکەنینەوە ئەیان ووت ێیمەش ئەوە ئەزانین قابیلە ئەم هێزە گەورەیە بۆچی ئامادەکراوە...پاش کەمێک لەم گفت و گۆیانە لە بەردەم تەختایی یەکەی مزگەوت بوو بە هەڵپەرکێ و گۆرانی هەروەک ئەوەی

شتێکیان زانیبێت تادەهات ئاهەنگەکە خۆشترو فراوانتر ئەبوو هاوڕێ ی پێشمەرگایەتیم کاک حاجی کەریم[بەداخەوە ئەویش ئەو شەوە بە ئەڵغام قاچێکی پەڕی]گۆرانی هەی مەنێ مەنێ ی …… ئەوت هەموو پێشمەرگەکانیش هەڵ ئەپەڕین ڕەنگە گێرانەوەو باسکردنی ئەو شەوە لای زۆر کەس سادە بێت بەڵام لای من زۆر مانای گەورەو پیرۆزی خۆی هەیە ئەم بینی ئەمانە ئێستا بەرەو شەر ئەچن ڕەنگە لێ مان شەهید بێ یان بریندار خۆشیان ئەیانزانی، یەکسەر ئەوەم بیرکەوتەوە ئای ئازادی سەربەستی چەند خۆشەویستی ئای خاک چەند پیرۆزی وا ڕۆڵەکانت بە شایی و گۆرانی یەوە مەرگی خۆیانت پێش کەش ئەکەن لەم بیرکردنەوانەدا بووم شەهید وەستا عەتا هات بۆلام و قۆڵی کردە قۆڵم و کەمێک دووری خستمەوە ووتی سەرکەوت تۆ هەموو شتێک ئەزانیت سوێندی دام شتێکی پێ بڵێم منیش دڵیم نەشکاند ووتم وەستا پێشتر شوێنی دانیشتن و ئێسراحەتمان چاخانەکەی پیر ئەلیاس بوو ئەم جارە ئەی بەینە سەری ئەزمەر باوەشێکی پیاکردم و ماچێکی کردم دوای ئەمە گەراینەوە لای پێشمەرگەکان زۆری نەخایەند بەرێ کەوتین بەرەو شوێنی مەبەستشەوە زەنگ بوو پێشمەرگە ڕیزی بەستبوو بە دوای یەکدا بە بێ دەنگی هەنگاومان ئەنا تا ئەهات نزیک ئەبوینەوە لە شوێنی دیاری کراوماندا پڕ بێ دەنگی شکاو شەڕو تەقە لە هەموولایەکەوە دەستی پێ کرد ڕژێمی داگیرکەری بەعس هەموو ئەوشوێنانەی بەئەڵغام چاندبوو تەنانەت ناو ئاوو چەمەکانیش بە داخەوە ئەو شەوە چەندین هاوڕێمان شەهیدو بریندار بوونەوە چەندین ڕوداوی ناخۆش ڕویدا لە دەمی هاوڕێی پێشمەرگایەتیم کاک عومەر گێڕایەوە ووتی چەند پێشمەرگەیەک بووین خوار جادەی گاپیلۆن بە ئاراستەی باڵخ لە پڕ پێشمەرگەیەک هاواری کرد بۆستن لە شوێنی خۆتان پێم ناوە بە ئەڵغامێکدا هەوڵ بدەن بە شوێن پێکانتان بگەڕێنە دواوە منیش خۆم هەڵئەیەم با ئێوە بریندار نەبن دوای گفتوگۆیەکی کورت وایان کرد ئەوان خۆیان دا بە عەرزاو ئەمیش خۆی هەڵدا بەداخەوە کەوت بەسەر ئەڵغامێکی تردا هەر لەوێ شەهید بووەوەو چەندین ڕوداوی دڵتەزێنهەر ئەو شەوە وەستا عەتاش بۆ یەکجاری بەجێ ی هێشتین و برینێکی قوڵی خستە نێو دڵمانەوەو چوە کاروانی

شەهیدانەوە هەزاران سڵاو لە گیانی پاکی شەهید وەستا عەتاو هاوڕێ کانی و هەمووشەهیدانی ڕێگای ڕزگاری کوردستان .

تێبینی* پێشمەرگە لە کاتی خۆیدا هەموو شوێنەکانی بۆێ دیاری کرابوو ڕزگاری کرد و ناوچەیەکی جوگرافی گرنگی ئازاد کرد .

* چەمی پیرئەلیاس کەوتوتە نزیک گوندی باڵخ خوار گاپیلۆن .

ئەی شەهیدان ئەی شەهیدان
نامرێ ناو و نیشتان
ئێوە بوونە ڕەهبەرێ مە
بوونە پشت و سەنگەرێ مە
تاجی بەرزیتان لەسەر نا
دوژمنی گەلتان وەدەر نا
تا شەهید خوێنی نەرێژێ
تاکو گەل تاڵی نەچێژێ
داری ئازادی شین نابێ
باخی ژینمان ڕەنگین نابێ

لە پەندەکانی مامۆستا پیرەمێرد

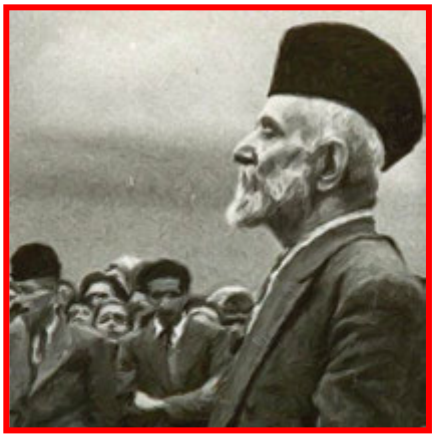

منداڵ لەسەرخۆ پێدەگری و دەڕوا
بەرسیلە بە سەبر ئەبێ بە حەڵوا

باخی چوارباخی ئەحمەد پاشام دی
ئێستا خەویکە بۆم نایێتەدی

چوارچڵدتەئریخی ئەمینزەکی بەگ
نامری و ناڕووخێ بە زۆری فەلەک

حاجی بەگیش بووبەوەسیلەی خێر
ئەو ئاوە جوانەی ئەیخۆینەوە تێر

ئیتر بزانین لەمەودوا کام پیاو
ئاساری خێرمان بۆ دێنێتە ناو

گوم بوو ژیان و پەندی پێشینان
هۆمان کەوتبوە چیرۆکی ژنان

ئێستا هەردووکیان کەوتنە مەیدان
سا، چی ئەنوێنێ ئاوێنەی دەوران

کە تۆ نوشستیت لە کەس نەهانی
تامی لێبوردن ئەوسا دەزانی

گەردشی جیهان زوو زوو ئەگۆڕێ
یەکێ دێتەوە و یەکێ ئەتۆرێ

ئەگەر مەجلیسی میللی نەگۆڕێ
سەودای مەبعووسی ئەچێتە گۆڕێ

برا، برای خۆی لای بێگانەیە
فرزەند لە باوک بە بەهانەیە

هەموویش ئەیزانن یەکێتی چاکە
دووکەس یەک کەوێ سێکەس غەمناکە

کەهەموو ئاشت بن بۆ تۆ چاکترە
هەر ڕۆژە خوانی لایەێک حازرە

ئەوی بە"فریو" ئەگاتە پایە
شەیتان لە بەرگی فریشتە دایە

کاسبی چونکە دەعیەی تیا نییە
هیچ مەئموورێکی پێڕەزا نییە

من وا مەعاشی تەقاویتیەکەم
ئەمبا بەڕێوە بێزیاد و بێ کەم

هەوای "بۆنژۆر" و نەشئەی تەمەننا
خستوومیە گێژی تەقە و تەقەللا

زەیستان لەسەرکاسە سوێند ئەخوا
کەچی چلەی چوو عوزری‌تر نەشوا

ئای بۆ ئەوانەی لەتەماع پاکن
لە ناحساب و حساب بێباکن

YADNAME یادنامە

بڵاوکراوەیەکی گشتی ئەلکترۆنییە، مانگی جارێ بە کۆمەڵێ یاداشت و بیرەوەری و بابەتی جۆراوجۆری مێژو یی و ئەدەبییەوە بە شێوەی ئەلکترۆنی لەماڵپەڕە کوردی یەکان بلاو ئەکرێتەوە و سەرجەم کارەکانیشی لەلایەن: "سەرکەوت محەمەد فەتا ح (سەرکەوتی جیهان) لە هۆڵەندا سەرپەرشتی ئەکرێ.

Email :sarkawt_47@hotmail.com
Viber& WhatsApp: +31615852703